

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

Diplomová práce

Anna Tomanová

Psychologické aspekty role nevlastního otce

Psychological aspects of the role of stepfather

Praha 2016

Vedoucí práce: PhDr. Václav Mertin

Poděkování

Veškeré mé díky patří mé rodině a blízkým, za to, že mě na mé cestě doprovází a bezbřezě podporují.

Děkuji PhDr. Mertinovi za pomoc při tvorbě těchto stran i za motivaci se nevzdávat.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 24. 7. 2016

.....
Anna Tomanová

Abstrakt:

Diplomová práce Psychologické aspekty role nevlastního otce si klade za cíl zmapovat rozšiřující se fenomén v soudobé společnosti, kterým je přítomnost nevlastních otců v nově složených rodinách.

Teoretická část vychází z dostupných zdrojů, z většiny zahraničních, a snaží se přinést teoretický rámec celé problematiky. Nejprve z širšího úhlu pohledu na rodinu v soudobé společnosti, rozvodovost a vliv těchto změn na rodinné konstelace. Následně se úže zaměřuje na samotném téma nevlastních otců. Tento úkol není příliš snadný, a to z důvodu limitů dostupných informací a zrealizovaných studií věnující se tomuto fenoménu. Z tohoto důvodu dále navazuje empirická studie mající za cíl nastínit aktuální situaci nevlastních otců. Tato studie vychází z hloubkových rozhovorů s respondenty a poukazuje na aspekty této specifické rodinné konstelace.

Klíčová slova:

Nevlastní otec

Složené rodiny

Psychologická situace v rozvedených rodinách

Abstrakt:

Diploma thesis Psychological aspects of the role stepfather aims to map out the expanding phenomenon in contemporary society, which is the presence of stepfathers newly composed families.

The theoretical part is based on foreign resources, and tries to bring the theoretical framework of the issue. First, from a wider perspective on the family in contemporary society, divorce and the impact of these changes on the family constellation. Subsequently, much more closely focused on the very topic of stepfathers.

This task is not so easy, due to the limits of available information and realized studies dealing with this phenomenon. For this reason, it follows the empirical study aiming to outline the current situation of stepfathers. This study is based on interviews with respondents and points to the aspects of this particular family constellation.

Keywords:

Stepfathers

Stepfamilies

Divorces and psychological situation

Obsah

Seznam použitých zkratk:	9
Úvod	10
TEORETICKÁ ČÁST	11
1. Současná rodina v kontextu českého prostředí	11
1.1 Rodina obecně	11
1.2 Vývojové trendy současné české rodiny	12
1.3 Situace v dnešní době	14
1.4 Modely rodin	17
1.5 Změny rolí v rodině	18
2. Rozvod a formy porozvodové péče	20
2.1 Rozvod	20
2.2 Rozvod z několika hledisek	20
2.3 Rodina v kontextu rozvodového dění	22
2.3.1 Rodiče a rozvod	22
2.3.2 Děti a rozvod	22
2.4 Porozvodové uspořádání rodin	24
3. Psychologická situace dětí v rodinách s biologickým otcem a s otcem nevlastním	28
3.1 Význam rodičů v životě dítěte	28
3.1.1 Význam matky v životě dítěte	28
3.1.2 Význam otce v životě dítěte	29
3.2 Psychologická situace dítěte v rodině s biologickým a nevlastním otcem	30
3.2.1 Dítě v rodině s biologickým otcem	30
3.2.2 Dítě v rodině s nevlastním otcem	31
4. Nevlastní otec a jeho situace v nové rodině	35
4.1 Příchod do nové rodiny	35
4.2 Fáze sžívání	36
4.3 Sžívání se širší rodinou a dalšími blízkými	39

4.4 Co pomáhá dobrým vztahům nevlastního otce s členy nové rodiny	41
EMPIRICKÁ ČÁST	43
5. Metodologický rámec	43
5.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky.....	43
5.2 Typ výzkumu.....	43
5.3 Výzkumný vzorek výběr	43
5.4 Charakteristika výzkumného souboru	44
5.5 Použité výzkumné metody	44
5.6 Etické aspekty výzkumu	45
5.7 Způsob analýzy dat	45
6. Výzkumná zjištění.....	46
6.1 Příchod do rodiny	46
6.1.1 Situace, ze které nevlastní otec přichází	46
6.1.2 Vnímání přítomnosti nevlastních dětí na počátku vztahu	47
6.1.3 Seznámení s nevlastními dětmi, první společný zážitek	48
6.1.4 Sestěhování, změna životního stylu.....	49
6.1.5 Nastavování pravidel.....	50
6.2 Budování vztahů	50
6.2.1 S matkou.....	50
6.2.2 S dětmi	51
6.2.3 Se širší rodinou	53
6.2.4 S přáteli	54
6.3 Role nevlastního otce.....	55
6.3.1 Hledání své role	55
6.3.2 Pochopení a vymezení své role v nové rodině	56
6.4 Výchova	58
6.4.1 Adaptace na nastavenou výchovu v rodině	59
6.4.2 Role matky a biologického otce	59

6.4.3 Sladřování výchovných postojů matky a nevlastního otce	60
6.4. 4 Výchovné styly v rodině	62
6.5 Shrnutí empirického výzkumu	64
Diskuze	67
Závěr	68
Seznam použité literatury	69

Seznam použitých zkratk:

ČSÚ- Český statistický úřad

Úvod

Téma nevlastních otců je tématem do jisté míry stále opomíjeným a odbornou veřejností málo zkoumaným. Ačkoliv je nejen ze statistických údajů zřejmé, že tento model v soudobé společnosti narůstá. S přibývajícím počtem rozvedených rodin stoupá i počet mužů, kteří se stávají nevlastními otci. Termínem nevlastní otec vymezují muže, který vstupuje do rodiny, kde již jsou přítomny děti, které s ním nejsou biologicky spjaty. Děti nemusí být nutně osvojeny a muž a žena nemusí být manželi, pro potřeby této práce postačí, jsou-li ve společném soužití déle než jeden rok.

V zahraničí se odborníci z řad badatelů i kliniků začali zaměřovat na toto téma již v druhé polovině minulého století. U nás však badatelská činnosti tímto směrem zatím zaostává. Jelikož mi téma přijde nesmírně zajímavé a aktuální, kladu si za cíl této práce alespoň stručně zmapovat dostupné zdroje, zahraniční i domácí, propojit zjištěné údaje a shrnout je do tematického teoretického celku.

Z důvodu chudého penza zdrojů doplním teoretickou část o empirickou studii, jejímž cílem je pilotně zmapovat situaci v rodinách s nevlastními otci. Empirická studie si klade skromný cíl a to pouze nastínit špičku ledovce tohoto aktuálního tématu s navrnutím možných dalších cest, pro potenciální pokračování a rozšíření této studie.

TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část je strukturována na čtyři tematické celky, které na sebe logicky navazují. Nejprve čtenáře uvedu do situace české společnosti se zaměřením na vývoj rodiny. Vývoj rodiny je mapován především v posledních dekadách a to z pohledu demografie, která nám pomáhá nastínit a propojit dění ve společnosti s děním v současné rodině.

Následně se v druhé kapitole zaměřím na aktuální téma rozvodů v českých rodinách a dopadů na tuto vztahovou instituci.

Kapitola třetí nás informuje o situaci dětí v rodině s biologickým otcem a otcem nevlastním, zaměřuje se na téma z pohledu dítěte ale i otce.

Poslední kapitola se již zaměřuje detailněji na situaci nevlastních otců, specifika a úskalí této role především z pohledu dostupných odborných zdrojů.

1. Současná rodina v kontextu českého prostředí

1.1 Rodina obecně

„Rodina je mikrokosmem světa. K pochopení světa stačí, budeme-li zkoumat rodinu. Hodnoty jako síla, intimita, autonomie, důvěra a schopnost komunikovat jsou životně důležité složky, na nich závisí kvalita našeho života na světě.“ (Satirová, 1994, str. 11).

Rodina v dnešním světě může znamenat do značné míry odlišná uspořádání lidských bytostí žijících spolu v jednom sdíleném prostoru ve snaze vytvořit z tohoto místa jakousi základnu sytící mnoho potřeb. Mluvíme-li o tradičnějších modelech, na začátku vytvoří toto spojení dvě bytosti, které postupně své spojení budují a prohlubují ve snaze vybudovat kvalitní zázemí pro příchod dalších. Cílem tohoto snažení je zajistit adekvátní podmínky pro existenci svou vlastní, i pro pokračování své identity přenesené do svých následovníků.

V konkrétní rovině mluvíme o snaze primárně dvou osob vytvořit si své vlastní prostředí, své teritorium, do kterého se později narodí společní potomci, budou zde vychováni, milováni a budou svou existencí naplňovat potřeby svých rodičů.

Proces vytváření rodiny je hnán mnohými lidskými potřebami jako pocit bezpečí, potřeba lásky a sounáležitosti, ale i seberealizace a pokračování své vlastní existence. Stejně jako rodina sytí tyto potřeby rodičům, sytí je i dětem. Jde o soukolí několika osob, které se vzájemně potřebují, podporují a společně spolu rostou. Dětem je v rodině jakožto prvotně

bezpečném prostředí vtiskáván obraz světa kolem. Domov je místem, kde se lidé učí rozumět sami sobě, ale i tomu, co se děje kolem nich, v rodině i venku. Od absolutní závislosti dospívají potomci k nezávislosti a odchodu z rodiny. Ačkoliv se struktury a složení rodiny během vývoje mění, co by mělo zůstat je podpůrná složka, tedy, že všichni členové rodiny získávají ve své rodině citovou podporu a jistotu, že někam patří.

V rodině si lidé předávají a spoluvytváří velké lidské hodnoty jako je láska, emoční podpora, tolerance, sounáležitost, nepostradatelnost, existenciální smysl a mnohé další.

Mluvím zde o rodině obecně jako o dvou bytostech a jejich potomcích, používám hledisko statistické, jelikož je to stále nejčastější model rodiny v naší kultuře. Považuji však za rodinu i jednoho rodiče s dítětem/děťmi či jiné příbuzné, pěstouny, osvojitele a další, zkrátka všechny ty, kteří poskytují dětem láskyplný domov a přijímají sebe ve svém rodičovství, biologickém i psychologickém.

Rodiny se stejně jako svět kolem nás mění, přizpůsobují se okolnostem a potřebám lidského společenství. Fakt, že novodobá společnost přináší nové trendy i do uspořádání současných rodin je přirozený proces. Je zapotřebí najít v sobě otevřenost a ochotu mu porozumět. Protože nové nebo jiné neznamena špatné nebo nedostačující, ale často pouze neznámé a znejišťující.

Podstatným je a stále zůstává, že rodina je místem uspokojování citových potřeb a útočiště před okolním světem (Matoušek, 1993).

1.2 Vývojové trendy současné české rodiny

Úvodem celé práce bych ráda shrnula současnou situaci českých rodin. Nastíním trendy a vývoj české společnosti s dopadem na české rodiny a jejich fungování v dnešní době.

Mluvíme-li o současné rodině, její složení se povětšinou sestává alespoň ze dvou generací, dnešních rodičů a dnešních dětí. Charakteristiku generací, které utváří současnou společnost, jsem převzala ze sociologicko-marketingově zaměřených zdrojů. Nejedná se o ucelenou vědeckou teorii jako spíše o letný pohled do vrstev české populace.

V následujících odstavcích je použita klasifikace tzv. Generace X, Y, Z vycházející ze sociologických teorií a demografických trendů vývoje české společnosti po roce 1950.

Generace Y charakterizuje obyvatelstvo západních zemí narozené mezi lety 1977-1994, jsou to lidé, kteří se již narodili do demokratického režimu nebo zažili převrat. Jsou zvyklí používat technologie a propojovat se se světem. Tato generace zažila již svobodnější a ekonomicky stabilnější zemi, je proto normou být ekonomicky aktivní, společensky úspěšný s vyšší životní úrovní. Ačkoliv je trendem hodně pracovat a zaopatřit rodinu, ve velké míře je to také potřeba trávit svůj volný čas s rodinou či realizací svých volnočasových zájmů. Toto je tedy popis dnešní generace rodičů. Jejich potomkům náleží označení generace Z.

Do generace Z můžeme řadit jedince narozené po roce 1995. Jde o mladé lidi, které od narození obklopuje digitální a technologicky vybavený svět. Můžeme mluvit o tzv. online generaci, kdy připojení k internetu je nezbytností fungování v sociálním světě. Komunikace s vrstevníky probíhá převážně přes internet a sociální sítě. Z běžného života ustupuje přímý kontakt a osobní setkávání se se světem kolem. Tento fenomén se však neseťká s plným pochopením u generace rodičů, kteří jsou technicky zdatní, ovšem ještě stále dávají přednost osobnímu kontaktu a běžné realitě před tou virtuální. (Chum, 2013; McCrindle, Wolfinger, 2010).

Dle mého názoru se toto rozdělení dostává do bodu, kdy i generace Z začíná pozvolna tvořit rodiny a formuje se generace další. Jakým vývojem bude procházet tato generace a jaké úkoly ji budou čekat, si s ohledem na rychle vyvíjející se společnost netroufám odhadnout.

Ze **sociodemografických údajů** je pro tyto generace podstatné několik ukazů. Změny režimu, sociální politiky státu, podpora rodin, to jsou jen jedny z mnoha složek ovlivňující v posledních 50 ti letech změny ve vývoji české populace. Od konce druhé světové války lze pozorovat velký nárůst nově narozených dětí, tzv. babyboom. Tento trend pokračoval dál, kdy i v období socialistického režimu byla státem velmi podporována rodina a porodnost žen. Změny přicházejí do našich končin po roce 1989, kdy se země osvobozuje od státem řízené politiky i ekonomiky a nastává větší svoboda občanů. S těmito změnami přicházejí i pozorovatelné změny populační. V našem prostředí je to především nižší sňatečnost, vyšší rozvodovost, pokles porodnosti, narůstající věk rodiček, stárnutí populace a další související úkazy.

1.3 Situace v dnešní době

V následující části vycházím především z dat Českého statistického úřadu.

Počet uzavřených manželství dlouhodobě klesá. Ačkoliv v roce 2015 s počtem 48,2 tisíce nově sezdánými páry oproti předchozímu roku mírně vzrostl, obecný trend poklesu uzavírání sňatků lze sledovat nadále. Sňatečnosti se týká i další fenomén a to **stárnutí snoubenců**. Páry uzavírající manželství jsou stále vyššího věku. Průměrný věk při prvním sňatku se v posledním desetiletí pohybuje kolem 30 let. Za posledních 5 let můžeme pozorovat, že nejčastěji se muži poprvé žení ve věku 35-39 let, u žen vede věk 20-24 let. Věkové odlišnosti se dlouhodobě objevují i u druhých a dalších manželství. Muži je nejčastěji uzavírají ve věku 50 let a více, ženy ve stejném věku jako muži a stejně početná je i skupina žen 35-39 let.

Rozvodovost v naší zemi dosáhla hranice 40 % rozvedených manželství někdy kolem roku 1970 a s rostoucí tendencí lze pozorovat tento jev po další desetiletí. Procentuálně prozatím vrcholila kolem roku 2010, kdy byl počet rozvodů 50 %. Poté začíná klesat a poslední údaj z roku 2013 udává necelých 48 %.. Prodlužuje se průměrná délka trvání manželství-v roce 2013 je to 13 let, neboť přibývá rozvodů zejména u dlouhotrvajících manželství (20 a více let), zatímco rozvodů kratších manželství ubývá.

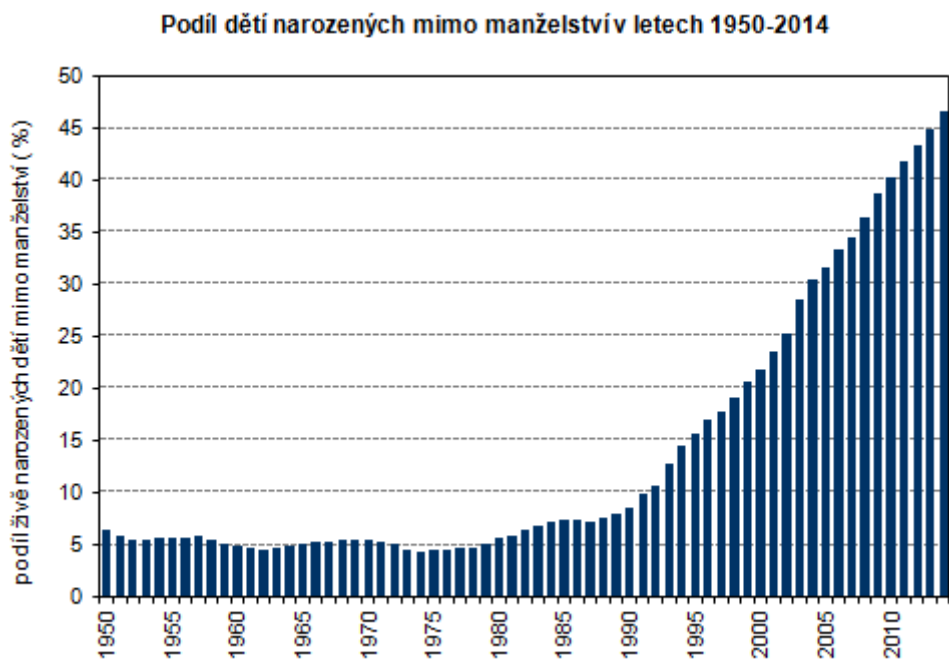
Trend narůstajícího věku matek. Ze statistických údajů lze vypočítat tendenci stoupajícího věku matek. Pro představu uvedu údaje z roku 1989, kdy se 45 % narozených dětí narodilo matkám ve věku 20-24 let, druhou nejpočetnější skupinou byl věk 25-30. Matky ve věku 30 let a výše zastupovaly nejméně početnou skupinu. V posledním desetiletí je tomu naopak. Přibývá matek vyššího věku. Nejvíce dětí se rodí matkám ve věku 30-34 let, okolo 36 %. Na druhém místě jsou to matky ve věku 25-29 let. A na třetím místě se nově objevují ženy rodící ve věku 35-39 let. Poslední věková skupina každým rokem narůstá. Průměrný věk rodiček v roce 2015 v České republice je 30 let.

Trend nižší porodnosti. V roce 2015 se narodilo téměř 111 tisíc dětí, což poukazuje na mírný nárůst oproti předchozímu roku. V porovnání s poslední dekadou je to však údaj klesající, např. v roce 2010 se narodilo 117 tisíc dětí.

Počet dětí v průměru na ženu je aktuálně 1, 57. Nejčastěji tedy ženám rodí 1-2 děti.

Trend dětí narozených mimo manželství.

Je patrný trend narůstajícího počtu dětí narozených mimo manželství, roce 2015 je to téměř 48 % dětí. Tento nárůst dokládá tabulka Podíl dětí narozených mimo manželství v letech 1950-2014.

Graf 1 – Děti narozené mimo manželství v letech 1950-2014 (Český statistický úřad, 2013)

Lze vysledovat, že děti prvorozené se častěji rodí mimo manželství a až děti druhorozené a další v pořadí se procentuálně častěji rodí již sezdanému páru. To jen dokládá, že páry dnes upřednostňují narození potomka a teprve později řeší svatbu. Mění se tedy priority mladých párů a trendy v modelech rodin.

(“Statistiky obyvatelstvo”)

Populační změny po roce 1989 jsou vysvětlovány několika okolnostmi. Zaprvé je to uvolnění hranic, ekonomiky, možnosti vzdělání atd. Mladí lidé se více věnují svému vzdělání a kariéře, déle studují, cestují, realizují se a odkládají sňatky a zakládání rodiny na pozdější věk, než tomu bylo v minulosti. Druhým důvodem je úpadek státem garantovaných výhod motivující mladé rodiny k pořizování dětí (např. přidělení bytu, novomanželská půjčka, dostupnost MŠ atd.) a strach z rostoucí nezaměstnanosti a krachu při podnikání.

V odborných publikacích se v souvislosti s posledními dekádami mluví o tzv. „krizi rodiny“ (Možný, 2008). Krizí rodiny je myšlena postupná proměna českých rodin, jejímž důsledkem klesá důležitost a stabilita rodinných svazků. Někteří autoři mluví o snižování stability rodiny, ale objevují se i oponující názory. Například Šulová uvádí, že změny rodin kopírují přirozený vývoj společnosti, který se také projevuje střídajícími se krizemi s obdobími pozitivního vývoje. Poukazuje, že se společností a jejími jevy zabývá více humanitních a vědních disciplín, je proto dostupných více šetření a informací než v dobách minulých. Autorka zastává názor, že by bylo mylné domnívat se, že se u dnešních rodin zvyšuje destabilizace (Šulová, 2011).

Autoři (Maříková & Čermáková, 2000; Možný, 2008; Sullerotová, 1998) zabývající se krizí rodiny, uvádějí tyto pozorovatelné projevy- vyšší rozvodovost; detabuizace rozvodu a pro rozvodové tendence; menší význam kulturních tradic; snižování významu rodiny; osamostatňování žen, především ekonomické; upozaďování a změny mužské a otcovské role v rodině; vyšší potřeby seberealizace partnerů.

Zda je současná situace českých rodin jen projevem přeměn společnosti či krizí, lze polemizovat. Jasným faktem však zůstávají statistické údaje, které hovoří o vysokém procentu rozvádějících se manželství.

Lze tedy uvažovat, že generace Y, tedy generace dnešních rodičů vyrůstala z velké části v rozvedených nebo rozvádějících se rodinách, stejně jako později její potomci, generace Z. Lze odhadovat, že na základě těchto dlouhodobých změn se mění i tradiční pohled na rodinu, manželství a rozvod. Do jaké míry se tedy mění společenské a kulturní normy vnímání rodiny můžeme vyvozovat jednak ze statistických údajů, výzkumů a odborných zdrojů. Například Výrost a Slaměník tvrdí, že výrazně stoupá celospolečenská tolerance k rozvodům (Výrost, Slaměník, 1998). Z dostupných studií zjišťujících tzv. **prorozvodové postoje**, tedy pozitivní vztah k rozvodu svého manželství, zjišťujeme, že rozvod rodičů vede k vyšší míře prorozvodových postojů oproti lidem z úplných rodin (Cui, Fincham, Durtschi, 2011). Autoři mluví o vlivu rozvodového konfliktu rodičů na pozdější názor jejich dětí a postoj k potenciálnímu rozvodu. Konkrétně se porozvodový konflikt dotýká vztahu s otcem, který se zhoršuje. Tyto názory ověřovaly na populaci českých mladých dospělých Horská a Lacinová, které udávají, že u mladých dospělých z rozvedených rodin byl zjištěn signifikantně výrazný

pozitivní rozvodový postoj. Respondenti z rozvedených rodin také vnímají svůj vztah s otcem méně kvalitní oproti respondentům z rodin úplných (Horská & Lacinová, 2015).

1.4 Modely rodin

Z výše uvedených sociodemografických údajů je zřejmé, že dochází k procentuálně významným změnám i v uspořádání českých rodin. Narůstá počet neúplných rodin, složených rodin i nesezdaných soužití.

Tradiční rodina sestávající z manželského páru a biologických dětí byla v roce 2001 ve většinovém zastoupení, počtem téměř 55 % ze všech českých domácností. I Podle posledních dostupných údajů se tento model drží na pozici většinového zastoupení.

Nesezdané soužití je typem, kde spolu pár trvale žije v jedné domácnosti avšak bez legitimního svazku. Do tohoto svazku se rodí čím dál více dětí. Pár může být bezdětný trvale, dočasně nebo jsou přítomné děti. Častým modelem je narození prvního potomka do této rodiny a dalšího již do soužití sezdaného. Existují názory, že se jedná o tzv. soužití na zkoušku, kdy cílem je si vztah nejprve vyzkoušet a až poté ho formálně stvrdit (Koťátková, 2008). Šulová mluví o souvislosti s trendem nižší ochoty vázat se, obětovat se pro rodinu a absencí vidiny trvalosti vztahů (Šulová, 2011).

Neúplné rodiny. Tento model rodiny nejčastěji sestává z jednoho biologického rodiče a alespoň jednoho dítěte. Stává se tak nejčastěji z důvodu rozpadu manželství rozvodem. Může tomu, ale být i z důvodu úmrtí jednoho z rodičů, opuštěním rodiny jedním rodičem či matka je od začátku s dítětem sama. Český statistický úřad udává v roce 2013 počet neúplných rodin s nezletilým dítětem na 165 tisíc, což je zhruba 16 % rodin v ČR. Tento počet je výrazně nižší než v roce 2001, kdy byl počet neúplných rodin téměř 4násobný. Můžeme tedy pozorovat pozitivní trend procentuálního nárůstu úplných rodin oproti rodinám neúplným.

Složené rodiny. Tento model se stává čím dál tím více aktuální a ve společnosti přítomný. Mluvíme o rodinách s jedním biologickým rodičem, nově příchozím partnerem rodiče a dětí. Děti mohou být společné s bývalým partnerem, společné s novým partnerem nebo příchozí do rodiny s partnerem z jeho bývalého vztahu.

Modely výše popsané se vyskytují v největší míře zastoupení. Objevují se však další alternativní způsoby fungování jedinců i rodin. Mohou to být rodiny adoptivní, pěstounské, homosexuální páry s dítětem, modely střídání partnerů u dětí a střídavé péče. Domácnosti bez

děti mohou být jednočlenné, kdy tomu může být v případě tzv. „Singles“ či rodič, jemuž nejsou děti svěřeny do péče či vícečlenné, kdy se pár rozhodne pro bezdětnost dobrovolně nebo je tomu tak nedobrovolně.

1.5 Změny rolí v rodině

V souvislostech vývoje a proměn společnosti se kromě uspořádání rodin mění také vnitřní struktury a tradičně nastavené role. Jak bylo zmíněno výše, dnešní společnost se více zaměřuje na výkon, vzdělání, kariéru a zájem jednotlivce. Ženy se více soustředí na vlastní vzdělání a pracovní pole než dříve, a na muže je kladen větší nárok ohledně zapojení se do rodinného dění.

Ženy se obecně stávají mnohem více ekonomicky aktivními a nezávislymi. Začínají se vyrovnávat mužům ve schopnosti samy se finančně zabezpečit, případně zabezpečit i rodinu. Ačkoliv stále přetrvává fakt, že muži bývají v práci lépe finančně ohodnocováni. Dochází ke změnám financování rodinného rozpočtu a tím i vyrovnávání funkcí živitele rodiny. Muž přestává být výhradním živitelem a na síle ztrácí jedna z nejdůležitějších a kulturně tradičních rolí muže. Muž tedy přestává být tím, kdo nosí domů peníze a žena přestává být tou, která je pouze bezpodmínečně přijímá. Ačkoliv muž přestává být obecně majoritním živitelem rodiny, v době mateřské dovolené se tato tradice stále udržuje. Ačkoliv se zdá, že přibývá žen, které se na dobu rodičovské dovolené připravují a dopředu samy sebe finančně zajišťují (L. Šulová, ústní sdělení, 17. 4. 2016).

S uvolňujícím tlakem na muže, bezvýhradně finančně zabezpečit rodinu, částečně klesá jeho ekonomická nepostradatelnost a důsledky lze pozorovat i na uspořádání dnešních rodin. Mění se nejen ekonomické funkce dnešní rodiny. Tradiční rozdělení otec hlava rodiny, tzv. patriarchální model dnes ustupuje do pozadí a do popředí se dostává spíše kooperativní model. Manželé tvoří spolupracující dvojici, která si úkoly rozděluje více vyrovnaněji než v dřívějších dobách. Tato vzájemná pomoc v domácnosti se týká například povinností spojenými s chodem domácnosti. Ve výzkumu veřejného mínění „Naše společnost 2003“ udává polovina domácností, že si partneři povinnosti dělí (Šalamounová, Šamanová, 2003).

Tím, že se mužům tzv. uvolňují ruce, nemusí tolik pracovat, aby finančně zajistili celou domácnost sami, naskytuje se jim možnost mít více volného času. Ukazuje se, že dnešní otcové ho ve velké míře investují do trávení času se svými dětmi. Jejich role se proměňují v otce více angažované, doopravdy vychovávající a předávající hodnoty. Lze mluvit o výraznějších

projevech i v emoční rovině. Stává se běžnější, že muži ke svým dětem projevují svou lásku a empatii, což byly dříve převážně projevy mateřské (Ballnik, 2012). Tyto změny přináší zmírnění otcovské autority a přítomnost spíše partnerského přístupu k dětem (Kraus, 2008).

2. Rozvod a formy porozvodové péče

2.1 Rozvod

Rozvod je formální a definitivní způsob ukončení manželství. Manželství je legitimně rozvedeno soudem na předchozí žádost jednoho z manželů. V ČR to ze dvou třetin bývají ženy. Po rozvodu má taková osoba status rozvedená/ rozvedený a u rodin se mluví o rodinách neúplných. V naší zemi je řeč o cca 26 tisíci rozvedených manželství ročně, lze mluvit o zhruba 23 tisících nezletilých dětí, kterých se každý rok dotkne rozpad rodiny a rozvod rodičů (Český statistický úřad, nd). Celkově lze odhadovat, že 13% dospělé populace je rozvedeno a kolem 20 % dětí má rozvedené rodiče (Pavlát, 2012).

Mezi nejčastější důvody pro rozpad vztahu, které páry podávají, jsou to odlišnosti povah a zájmů manželů, nevěra, závislost a nezájem o rodinu (Český statistický úřad, nd).

Rozpadem manželství a rodiny jsou zatíženi všichni členové užší, ale i širší rodiny. Rozvod zasahuje hned do několika rovin v životě každého člena rozpadající se rodiny. Jsou to roviny právní, etická, sociální, ekonomická, citová a psychologická (Matějček & Dytrych, 2002).

2.2 Rozvod z několika hledisek

Rovina sociální

Tento trend ve společnosti natolik rozšířený (mluvíme o téměř polovině rozvádějících se manželství) dává vzniknout pojmům jako „kultura rozvodovosti“ (Hackstaff, 1999); „krize rodiny“ (Možný, 2008); „krize manželství“ (Šmolka & Mach, 2008) atd. Autoři mluví o souvislosti přijímání rozvodů ve společnosti více otevřeněji, toleranci ukončování neshod v manželství rozvodem a celkové destigmatizaci rozvodů a rozvedených osob. Tento jev lze sledovat i ve výzkumu veřejného mínění z roku 2016, kdy se 78% dotázaných souhlasně vyjadřuje k rozvodu jako řešení nefunkčnosti rodiny a 74 % k tvrzení, že není lepší špatné manželství, než žádné (Sociologický ústav AV, 2016). Tímto a dalšími výzkumy se jen potvrzuje měnící se stanovisko obyvatel České republiky.

Pomyslné sociální stigma, které rozvedené osoby měli, začíná mizet. I přesto je to stále náročné pro všechny členy rodiny ustát novou situaci a změnu sociálního statutu. Dopady na sociální vztahy má rozvod pro všechny členy domácnosti i pro širší rodinu (Everett & Everett, 2000). Okolí se často rozděluje na podporu jedné či druhé strany a i pro širší okolí je těžké zachovat si neutralitu a udržet dobré vztahy s oběma partnery. Mění se tedy složení lidí kolem, sociální status, složení domácnosti a často i místo bydliště alespoň jednoho z rodičů.

Rovina etická

Rozvod je v našem právním státě zcela běžná věc. Ročně soudy rozvedou deseti tisíce manželství a po etické stránce je na rozvod dnes nahlíženo mnohem benevolentněji. Dříve, kdy se společnost více řídila všeobecně uznávanou morálkou, problém vznikal v případě jejího nerespektování. Ačkoliv standardy vhodného chování nebyly právně podložené, pro úspěšné fungování ve společnosti bylo výhodné je respektovat. Dnes se společnost otázkou morálky a rozvodu nezabývá tolik. Člověk, který se rozhodl rozvést je brán se stále narůstající tolerancí. Otázka morální se dotýká mnohem více osob věřících, kde je přeci jen etika postavena na vyšším principu než na „pouhém“ lidském svědomí. Dovolím si tedy tvrdit, že větší tolerance rozvodů je ve společnosti nevěřících oproti lidem hlásícím se k víře v některé světové náboženství.

Rovina ekonomická

Z mnohých výzkumů vyplývá, že mnohem hladší průběh rozvodu a následná adaptace probíhá v rodině, kde je finanční situace uspokojivá (Amato, 2001). Pro dítě je vždy nápomocné pokud se mění co nejméně věcí, které jsou součástí jeho života. Pokud se v souvislosti s rozvodem rodičů mění i bydliště dítěte je adaptace na novou situaci o to komplikovanější.

Dobrá ekonomická situace v rodině může pomoci tuto stabilitu udržet. Rodiče se nemusí stěhovat do podřadnějšího bytu, dítěti zůstávají stejné podmínky bydlení, například vlastní pokoj, lokalita, škola, koníčky atd. Druhým kladným přínosem finanční stability je fakt, že si rodiče nemusí hledat jinou či další práci, aby zvládli financovat rodinu. Nemusí tedy trávit v práci více času než dříve a svůj čas mohou využívat více pro společné chvíle s dětmi (Plaňava, 1994).

Rovina psychologická

Rozvod je aktem ztráty, zpřetrhání citových i rodinných vazeb a obrácení života jedné rodiny naruby. Dopady na psychický stav člověka mohou být stejné jako při úmrtí někoho blízkého. Však také někoho (možná už kdysi) blízkého ztrácí. Ztráty se týkají rodiny v mnoha směrech, vytrácí se plnohodnotná výchova obou rodičů, rodičovské vzory, bezpečné prostředí poskytující jistotu a zázemí, každodenní přítomnost a interakce členů rodiny, emoční zázemí, pocit sounáležitosti, pospolitosti a tak dále (Novák & Průchová, 2005).

Vliv rozpadu rodiny se dotýká všech členů rodiny, nejen manželů ale i dětí. A to různých aspektů jejich života. Ačkoliv má rozvod obecně negativní dopady, v zásadě se liší strategie vyrovnávání se s ním i životní následky (Hetherington & Kelly, 2002, cit. dle Pavlát, 2012). Prožívání situace rozvodu je věc individuální a vstupuje sem několik faktorů, které mohou copingový proces urychlit ale také prohloubit vznikající trauma.

2.3 Rodina v kontextu rozvodového dění

2.3.1 Rodiče a rozvod

Můžeme mluvit o faktorech, které výrazně ovlivňují rychlost a plynulost adaptace rodiny na rozpad manželství. Je to především chování rodičů, způsob jejich komunikace, styl řešení problémů, osobnostní nastavení atd. (Buchanan, Heiges, 2001). Na tom jak spolu rodiče vycházejí před, během ale i po rozvodu velmi záleží. V literatuře poskytující rady rozvádějícím se rodičů nejčastěji nalézáme rady, které se týkají vztahů mezi rodiči, řešeným problémům a neukončeným konfliktům, které mezi rodiči stále zůstávají a přenáší se na jejich děti. Nastavení přátelských, nebo alespoň neutrálních a ohleduplných vztahů mezi rozvedenými partnery je jedním z nejvíce protektivních, a pro pozitivní vývoj dítěte, nejúčinnějším faktorem. Mezi další patří například věk dítěte, osobnost dítěte, předchozí problematický vývoj, finanční situace rodiny, širší rodina a další (Warshak, 2003).

2.3.2 Děti a rozvod

Ačkoliv panují názory, že je věk dětí, kdy je pro ně rozvod rodičů snesitelnější, odborníci se shodují na tom, že je to situace náročná v jakémkoliv věku, jsou zde však kvalitativně jiné reakce a strategie vyrovnávání se. Smithová mluví o tom, že u dětí se objevují stejné emoce, např. strach, hněv, jen je děti v každém věku jinak zpracovávají a vyjadřují (Smith, 2004).

Ještě nenarozené dítě vnímá a reaguje na matčinu náladu. Pokud se rodiče rozvádějí a matka je v psychické nepohodě, odráží se to i na stavu nenarozeného dítěte. Může dokonce dojít k dřívějšímu porodu či poškození plodu.

Novorozenec a kojeneček ještě nerozumí mluvenému slovu po obsahové stránce, reaguje spíše na výšku tónu, hlasitost a tak stejně jako nenarozené dítě vnímá atmosféru spíše skrze emoční vyladění svých rodičů. Děti v tomto věku jsou velmi citlivé na změny a zavedené rituály. Takto výrazná změna může způsobit u kojenců podrážděnost, nespavost a podepsat se i na dalším zdravém vývoji.

V předškolním věku především u mladších dětí dochází k pocitu, že jsou středem veškerého dění a pokud se doma nedaří, mohou mít pocit, že je to způsobeno jejich vinou. V tomto věku je u dětí rozvinuta bohatá fantazie a některé životní okolnosti se díky ní mohou stávat nereálnějšími, avšak snadněji pochopitelnými nebo alespoň pro dítě přijatelnějšími. Může se projevovat častá úzkost a obavy z opuštění rodiči, poruchy spánku, noční děsy, nechutenství, výbuchy vzteku, plačtivost ale také regrese. Projevy chování odpovídající nižšímu věku dítěte jsou návratem do doby, kdy bylo doma vše v pořádku a dítě se cítilo bezpečně. Může se projevovat například stresem při odluce od rodičů, pomočováním, koktáním, cucáním prstu atd.

Mladší školní věk. Rozvod může negativně ovlivnit i nástup do školy a školní zralost dítěte. Nesoustředěnost, nepozornost, labilita nálad atd., to vše v kombinaci s náročným obdobím změny prostředí, režimu a přátel souvisejícím s nástupem do školy může být pro dítě obzvláště náročné. Toto období se také nazývá „střízlivý realismus“, děti opouštějí fantazijní svět a mnohem více dokáží vnímat skutečnou realitu. Je pro ně více srozumitelné, proč se rodiče rozvedli a také, že je to neměnný stav. Už nežijí ve fantaziích a touhách, že se k sobě rodiče vrátí. Z tohoto důvodu mohou být děti v tomto věku také více smutné až depresivní. Mohou se objevit také projevy zloby, agrese a vzteku. Nápomocné je v tomto období sociální prostředí, především škola a vrstevníci, kde mohou děti zapomenout na problémy, které mají doma

Dospívající prožívají bouřlivé a složité období. Výkyvy nálad a poznávání sami sebe je sám o sobě těžký úkol. Rozvádějící se rodiče a změny v rodině mohou tento přirozený proces jen zkomplikovat. Mladí lidé se mohou ocitnout mimo kontrolu svých emocí, mohou být otřeseni jejich představami partnerských vztahů a budoucí důvěra v manželství a rodinný život. Projevy smutku, vzteku, zklamání a podobně mohou být projevovány velmi silně navenek-hádky, provokace, pláč, zkoušení hranic, výčitky ale také dovnitř-uzavření se do sebe, obviňování se,

deprese atd. Mladí lidé řeší své potíže více mimo rodinné prostředí, s vrstevníky, kamarády a partnery. Prostor, ke kterému se uchýlí, může být pro mladého člověka rizikové. Může se dostat při svých útocích od reality ke drogám, partě, promiskuitě záškoláctví atd. (Smith, 2004; Špaňhelová, 2010).

Rozvod se však dotýká i dětí již *dospělých*. Může se zvýšit míra jejich úzkosti, pocity rozpadu rodiny se mohou negativně promítnout i na vztazích v širší rodině (Novák & Průchová, 2005).

Lze mluvit o kvalitativně jiných reakcích chlapců a dívek. U chlapců se častěji projeví zhoršené školní výsledky, agresivita, kriminalita, či poruchy chování. U dívek jsou to spíše úzkosti a deprese. Matějček a Dytrych mluví u chlapců o problematictějším přijímání matčina nového partnera a dále komplikovanější situaci, pokud chlapec zůstává v domácnosti jen s matkou (Matějček & Dytrych, 2002).

Průběh rozvodu a adaptaci na novou situaci více než pohlaví ovlivňují další faktory jako osobnost a temperament dítěte, podmínky v rodině, strategie zvládnání zátěže a další.

Děti na rozdíl od dospělých nepocítují při rozchodu rodičů úlevu, ale napětí. Boří se jim svět, ve kterém vyrůstají, jistoty a zázemí. Ztrácejí bezpečí a dostávají se do nejistoty. Mnohé výzkumy hovoří o negativním vlivu rozvodu na psychický vývoj dětí (Emery, 1999). Z nejnovějších studií a názorů lze však vyvozovat závěry, že mnohem rizikovější je pro děti konfliktní soužití rodičů než samotný rozvod (Robinson, 1998). Dlouhodobé konfliktní prostředí a špatná komunikace rodičů je pro další vývoj dítěte škodlivější než neúplná rodina (Berger, Gravillon, 2011). Během rodičovských rozepří, kterým děti nerozumí, je jejich zájmem zachovat si oba rodiče, zachovat si lásku i sounáležitost, kterou ke svým lidem cítí. Děti se proto snaží být neutrální a loajální, konfliktům doma se chtějí ideálně vyhýbat. Často si pomáhají únikovými strategiemi, které při dlouhodobém používání mohou vyústit v pozdější závažnější problémy.

2.4 Porozvodové uspořádání rodin

V dnešní době existuje několik forem porozvodového uspořádání poměrů rodiny. Dříve byly děti přidělovány pouze do výhradní výchovy jednoho z rodičů, což se změnilo v roce 1998 s novelizací zákona o rodině.

Dnes se můžeme setkat se svěřením dítěte do:

- Výhradní péče jednoho z rodičů

- Společné péče
- Střídavé péče
- Péče jiné pečující osoby než jsou rodiče

Dodnes je zhruba 95 % dětí ve výhradní péči jednoho z rodičů, kteří se rozhodli žít odděleně. Udává se, že v 88 % jsou to matky, v 8 % otcové, v dalších 4,5 % jde o střídavou péči a jen v 0,5 % se dítě přidělí do péče jiné osobě, než jsou rodiče (Kovářová, 2015).

Výhradní péče nebo výhradní výchova je model, který se stále většinou využívá. Dítě je svěřeno do péče jednomu z rodičů, ten druhý na něj finančně přispívá ve formě alimentů a je mu vyměřen čas, který s dítětem tráví. Nejčastěji to bývají 4 dny v měsíci a polovina letních prázdnin. Nevýhodou tohoto uspořádání bývá výrazný nepoměr trávení času s oběma rodiči. Dítě vídá druhého rodiče nejčastěji každý druhý víkend, což je oproti času s rezidentním rodičem velká ztráta. Jak vyplývá z nejrůznějších odborných zdrojů, dítě potřebuje ke svému zdravému vývoji oba rodiče. Potřebuje vzor toho, jak spolu funguje muž a žena i jak se oba vztahují k němu. Pokud jeden chybí je tento trojúhelník neúplný a dítěti se tak nedostává vzoru, který může pro svůj budoucí život okopírovat.

Dříve byly děti svěřovány téměř výhradně do péče matce. Pokud byly svěřeny do péče otci, bylo to ze závažných důvodů neschopnosti matky např. závislost, prostituce, nemoc, neschopnost nebo nezáměr se o dítě starat. Jak je vidět, bylo to jen v nejméně závažných případech. Obecně se považovala za vhodnější řešení výlučná péče matky. Matčina péče je přirozenější a pro děti lepší, otcí nedokáží poskytnout dětem takovou péči a v péči o děti oproti ženám častěji selhávají. Zhruba takové i další argumenty vedly soudce k rozhodování o svěřování nezletilých dětí do péče matek.

Vzhledem k měnícím se poměrům ve společnosti a změnám v právním systému se děti dostávají do péče otců ve větší míře. Dnes odhadem mluvíme o necelém 8 % dětí v péči otců, toto číslo sice pomalu ale s jistotou každým rokem stoupá, stejně jako výskyt modelu střídavé péče (Kovářová, 2015).

Ve společnosti se mění pohled na muže pečující o děti. Je po nich participace na výchově dětí dokonce vyžadována v narůstající míře. Otcové nastupují na rodičovskou dovolenou namísto žen, podílejí se na péči a výchově dětí a jsou více uznáváni jako péče schopní rodiče.

Warshak tvrdí, že dle provedených výzkumů jsou otcové schopni naučit se dovednostem kolem domácnosti i péče o děti stejně jako žena, děti v jejich péči jsou stejně psychicky

vyrovnané v emočních reakcích i v chování. Muži mají dokonce větší kontrolu nad chováním dětí oproti matkám. Autor zároveň popisuje komplikace, které se mohou pojít se zaměstnáním mužů. U otců není tolik zvykem, aby pečovali ve výhradní péči o dítě, nejsou na to tedy připraveni ani zaměstnavatelé. Předpokládá se, že u mužů je na prvním místě práce a kariéra a až na dalších pozicích priority jako rodina a péče o potomky (Warshak, 1996).

Společná péče se objevuje v případech, kdy se manželé sice rozvedli, ale stále bydlí ve společné domácnosti. Oba se společně starají o domácnost, vychovávají a materiálně zabezpečují děti (Králičková, 2000). Tento způsob uspořádání není příliš častý. Dá se předpokládat, že z důvodů častých sporů, které se s rozvodem páru pojí, nebude společné soužití pro rozvedenou dvojici realizovatelné.

Střídavá péče je v posledních letech často diskutované téma. Ačkoliv se hlasy pro nárůst střídavé péče ozývají z různých stran (psychologové, zákonodárci, rodiče) procento dětí svěřovaných do střídavé péče roste pomalu a zůstává poměrně nízké (kolem 5 %). Střídavá péče je modelem, kdy děti tráví u obou rodičů stejné penzum času, existuje střídání po týdnu, dvou týdnech, měsíci i několika měsících. Záleží v podstatě na domluvě rodičů. Děti mají dva domovy, ve kterých střídavě žijí. Existuje i varianta, kdy dítě zůstává stále ve stejném bytě a střídají se u něj rodiče, tento model je však velmi řídký a finančně náročný. Protože v době odluky od druhého rodiče se může dětem stýskat, není neobvyklá praxe, že se děti den či odpoledne zastaví u druhého rodiče a tráví s ním čas, ačkoliv to není „jeho týden“. Jak je vidět varianty jsou různé, při úpravě poměrů je vždy nutností myslet v zájmu dítěte, jaký model je pro něj nejvhodnější. Obecně se považuje u velmi malých a malých dětí o odluce jeden týden jako optimální.

Střídavá péče se doporučuje v případě, že od sebe rodiče nebydlí příliš daleko, tudíž dítě nemění školu, kroužky, ani prostředí, na které je zvyklé. Podstatným předpokladem jsou rodiče schopni spolu komunikovat a domlouvat se, protože tento model alespoň ze začátku bývá organizačně náročný a je zapotřebí, aby rodiče nepřenášeli své spory do společné výchovy a na své potomky.

Cílem střídavé péče je zachovat dětem oba rodiče. Pokud se páru rozpadá manželství, potažmo rodina, je nanejvýš vhodné, aby se dítěti neměnily alespoň vztahy s rodiči a byly zachovány v co největší míře (Novák, 2013; Oláh, 2016).

Ať už se rodiče rozhodnou pro jakýkoliv z možných modelů péče o dítě, důležitým faktem zůstává, aby tak jednali v souladu se zájmy dítěte. Mezi ty bude po odluce rodičů patřit především stabilní domov, klidné a láskyplné prostředí pro vývoj a adekvátní kontakt se svými rodiči.

3. Psychologická situace dětí v rodinách s biologickým otcem a s otcem nevlastním

Abychom mohli uvažovat o situacích dětí v rodinách původních a složených, považují za základní vymezit si vůbec význam rodičů, jejich rolí a jejich vlivu na své potomky v obecné rovině fungování rodinného dění. Od tohoto teoretického základu se lze dále odrážet a nahlížet na rozdíly ve vztazích v biologických a složených rodinách.

3.1 Význam rodičů v životě dítěte

Dítě potřebuje pro zdravý vývoj oba rodiče. Tedy matku i otce. Z velkého množství výzkumů realizovaných v posledních desetiletích se odborníci shodují na tom, že matky i otcové mají na dítě odlišný vliv, jejich role jsou jiné a sebou navzájem nezastupitelné. Tento názor lze opřít o pozorování v rodinách, kde je přítomen jen jeden rodič, například jen matka s dětmi. Ačkoliv se matka snaží vynahradit dítěti neúplnou rodinu, zastoupit otce, aby dítě nestrádalo, není to však zdaleka v jejích silách. Často se tak může stávat na úkor upozadění její role mateřské. Nakonec v takové situaci může dojít k tomu, že není zcela zřejmé, jak vypadá mužský ale ani ženský vzor a dítě si odnáší do života představy neodpovídající realitě běžných rodin. Zkrátka v jednom rodiči nemůže dítě nacházet dost dobře mužský i ženský vzor současně. Na to je zapotřebí více než jedna osoba. A není až tak podstatné, zda je to biologický nebo nevlastní rodič (Warshak, 1996).

3.1.1 Význam matky v životě dítěte

Matka je ta, která přivádí dítě na svět, je s ním fyzicky i psychicky spojena velmi silnou a důležitou vazbou. Kvalita této vazby určuje pozdější vývoj a vztahy v životě dítěte. Teorie attachmentu J. Bowlbyho tvrdící, že matka je v této prvotní důležité vazbě nenahraditelná byla již vědci vyvrácena (Lamb, 1997). Avšak důležitost prvotní vazby na matku je jasným faktem.

Známý výrok Z. Matějčka: „Matka vede k člověku, otec k lidem“ (Matějček, 1994, str. 51) vysvětluje, že matka je prvopočátkem pozdějších sociálních vztahů. Dítě se nejprve naváže na matku, čerpá z tohoto vztahu bezpečí a jistotu, je mu věnována potřebná péče a láska. V prvních měsících života nerozlišuje mezi sebou a pečující osobou, uvědomění si své

fyzické nezávislosti přichází až později. Kolem 7. měsíce života začíná dítě navazovat další vztahy s osobami, které o něj pečují, především s otcem pokud je přítomný výchově. Nezáleží na tom, zda jsou tyto pečující osoby biologicky spřízněné jako spíše na času a péči, který dítěti věnují. (Novák, 2013).

Přínos matky pro dítě je její dar přijetí – matky své děti přijímají bezpodmínečně a většinou okamžitě po narození. Děti zakoušejí pocit, že mohou být odlišné než jejich blízká osoba a přitom přijímány s láskou a tolerancí. Související mateřská láska, která je tím, co pomáhá dětem ustát vrůstání do světa kolem. Matka poskytuje dětem prvotní jistotu, bezpečí a ochranu. Dítě se s ní učí komunikovat, nejen verbálně ale i neverbálně, učí se číst signály, které matka vydává i to jak na své dítě reaguje.

Nezastupitelným přínosem je vzor ženské role. Dívky se od matky nápodobou učí, jak se žena chová, co svému okolí dává a jak, zároveň je pro ně zdrojem při identifikaci se svým pohlavím. Pro chlapce je vzor matky a mateřství důležitý pro výběr své budoucí partnerky, u které bude s velkou pravděpodobností hledat podobné kvality, které vidal u své matky (Špaňhelová,2010).

3.1.2 Význam otce v životě dítěte

Význam otce se v posledních dekádách významně mění. Ještě na začátku minulého století měl otec absolutní práva, co se týkalo rozhodování o dítěti, svěřování do péče atd., na výchově však otcové neparticipovali. Později se naopak společnost obrátila k druhému extrému, tzv. kultu mateřství, kdy byly naopak děti svěřovány výhradně do péče matek, byly omezeny práva otců a význam otců pro dítě byl považován za podřadný oproti mateřskému. Extrémními se dnes zdají tehdejší názory, které tvrdí, že přínos otců v rodině je pouze finanční a na výchově potomků nepodstatný.

Otcové dnešní doby jak již bylo na začátku práce jednou popsáno, se neustále více proměňují v plnohodnotné pečující osoby, které dítěti poskytují čím dál více své péče a svého času.

Tomáš Novák dnešního otce s nadsázkou nazývá „Nový otec“ a přidává stručný popis: „Nový otec se zapojuje do péče o dítě, pomáhá v domácnosti, zajišťuje podmínky pro občasný zasloužený odpočinek matky, je pečující a přítomný fyzicky i emocionálně, pokud je ho třeba. Jeho odpověď na kontrolní otázku je vždy jasně kladná.“ (Novák, 2013, str. 33).

Otec dokáže být stejně jako matka pečující a pro dítě vztažnou osobou. Dokáže rozlišit potřeby dítěte a vhodně na ně reagovat. I otcové poskytují svým dětem lásku, pocit přijetí,

bezpečí, jistoty. Jejich způsob je však mírně odlišný od způsobu mateřského. Otec přivádí dítě do světa ostatních lidí, mimo rodinu a učí dítě v tomto světě fungovat.

V kontextu rodinném otec také napomáhá dětem k psychickému odpoutání od matky tím, že nabízí vztah na matce nezávislý a že je jakýmsi nárazníkem mezi matkou a dětmi (Warshak, 1996).

Zatímco matka zajišťuje spíše primární potřeby dětí, jejich potřeby emočního přijetí a podpory atd. Otec je tím, kdo s dětmi ve velké většině tráví méně času. Čas, který s nimi však tráví je mnohem více aktivní. Otec si s dítětem více hraje a méně povídá než matka. Také povahy aktivit a her jsou jiné, jsou častěji více dynamické, pohybové, strategické i sociální. Dítě se od otce učí této dynamiky, samostatnosti, jistoty v mezilidské komunikaci. Otcové pomáhají rozvíjet analytické a logické myšlení svých dětí a celkově mají pozitivní vliv na rozvoj kognitivních schopností svých dětí. U dětí vede láskyplný vztah s otcem a jeho podpora k větší samostatnosti, nezávislosti, sebedůvěře i pracovní úspěšnosti (Matějček; 1994; Warshak, 1996; Bakalář, 2002).

3.2 Psychologická situace dítěte v rodině s biologickým a nevlastním otcem

3.2.1 Dítě v rodině s biologickým otcem

Dítě je oběma biologickými rodiči takřka bezpodmínečně přijímáno, jeho chyby a nedostatky jsou tolerovány ve větší míře. Obecně se setkává více s modelem pochopení svého chování, jelikož rodiče často vidí souvislosti, které za jeho projevy jsou. Například rodinou historií, podobnost s rodičem či vliv výchovy. Dítě zakouší přirozenost rodičovství, která se vytváří díky společnému emočnímu ale i genetickému spojení již od počátku. Biologická příbuznost mezi dítětem a rodiči je výhodou protože zvyšuje pravděpodobnost angažovanosti obou stran i přítomnost ochranného faktoru dítěte před ohrožujícím chováním dospělého (Matoušek, Pazlarová, 2010).

Dítě vyrůstá v pocitu, že ono je výsledkem lásky a vztahu dvou lidí, kteří se rozhodli pokračovat ve svém spojení skrze své děti. Fyzicky i psychicky se s rodiči cítí svázáno a kořeny tohoto soužití bude vnímat po celý svůj život.

Dítě se z tohoto vztahu učí mnohé, protože je to vztah třech stran matky-otce-dítěte. Jde o trojúhelník, kde jsou významné všechny strany a vztahy mezi nimi. Tedy matka-dítě, jejím komplementem otec-dítě, ale také podstatná vazby otec-matka. Pro potomky je cenná zkušenost

pozorovat jak jsou si rodiče vzájemně oporou. Díky vazbě svých rodičů dítě zvnitřňuje vzorce partnerství, jak se k sobě mají navzájem partneři chovat, jak plní role svého pohlaví a mnohé další. Zároveň se učí rozlišovat mezi láskou mateřskou a partnerskou. Dítě nebylo na počátku vztahu svých rodičů, nezná historii partnerského vztahu svých rodičů, může tedy rodinný systém včetně partnerství brát jako přirozenou a automatickou věc, která aktuálně tu je, bez kontextu a bez souvislostí.

Důležitým vývojovým úkolem dítěte je pohlavní identifikace a zvnitřnění mužské a ženské role. Tento proces přirozeně probíhá skrze jeho rodinu. Předpoklady pro přijetí své pozdější role se vytvářejí již v prvním roce života dítěte. Děje se tak díky rozdílnému chování rodičů k dětem obou pohlaví. Tedy že otec i matka jednají různě s dcerou nebo se synem. Tato odlišnost je výraznější u otců a synové se tak s maskulinními projevy svého otce mohou identifikovat až překvapivě brzy. Kolem druhého a třetího roku života vzniká vědomí, že pohlaví jsou různá a identifikace se svým vlastním již proběhla. Kolem čtvrtého roku života se mohou objevovat genderové preference a s ním spojené vývojové úkoly-odpoutání se od matky, žárlivost na rodiče opačného pohlaví atd. (Novák, 2013).

Narušený vývoj může přispívat k nevhodné identifikaci dětí s rolí svého i opačného pohlaví a pozdějšími problémy v jejich vlastním partnerství a rodičovství. Částečně proto, že společnost očekává od chlapců jiné chování než od dívek a je překážkou, pokud se s těmito očekáváními dítě či později mladý dospělý neumí vypořádat.

3.2.2 Dítě v rodině s nevlastním otcem

Dále bude řeč o nově vzniklé rodině, budu jí souhrnně nazývat složená rodina, jelikož se poskládala z původních i nových členů. Pro potřeby této práce není nutností, aby byl pár sezdáný a děti přivlastněné, stačí, když spolu tito lidé sdílí jednu domácnost a muž a žena jsou partnery, takové soužití považují osobně za rodinu.

Taková rodina vzniká nejprve rozpadem rodiny původní, tedy jeden vlastní rodič rodinu opouští (či v ní od začátku nefiguruje) a na jeho místo nastupuje nový dospělý, partner rodiče, který nemá biologický vztah k dítěti. Prvotní je vytvoření vztahu partnerského, až později se nový partner začleňuje do rodiny, ve které ale už jsou přítomny děti. Tyto děti nejsou jeho, přirozeně, a pro nově složenou rodinu tak nastává složité období plné výzev a složitostí, které jí na cestě k fungující rodině čekají. Ačkoliv leckteré děti mohou své rodiče podporovat v přivedení nového partnera či se dokonce aktivně zapojovat do samotného hledání, neznamená to záruku hladkého fungování.

Dostupné zdroje se na problematiku dívají z různých úhlů pohledu, některé názory jsou optimističtější, jiné zdůrazňují spíše komplikace takového uspořádání. Obecně se zdá, že pokud se výzkumy zabývají situací z pohledu dětí, zdají se výsledky pozitivnější. Výzkumy zkoumající věc z pohledu nevlastních rodičů vypichují spíše obtíže a možné negativní dopady na členy rodiny.

Problematika dětí a jejich přizpůsobování se nově vznikajícímu soužití je komplikovanou záležitostí. Nelze mluvit o pevně daných zákonitostech a průbězích s danou jistotou protože jako je jiná každá biologická rodina, je tomu stejně tak i u rodin složených. Pokud vezmeme v úvahu i další proměnné jako osobnost dítěte, věk, jeho zkušenosti, průběh rozchodu jeho rodičů a mnohé další vznikne poměrně rozsáhlý systém, který neumožňuje dost dobře zobecňovat tak komplexní jev jako je proces vzniku nové složené rodiny.

Děti se mohou dostávat do dilematické situace. Na jednu stranu cítí loajalitu k původní rodině, především pokud se s rozpadem doposud nevyrovnaly a přály by si obnovu původní rodiny, a zároveň si přejí, aby byli jejich rodiče šťastni (Baxter, 2004). Většinou proto jasně vymezují hranice mezi rodičem biologickým a náhradním, například v oslovení, v kresbě, v popisu své rodiny. Například v dětské kresbě nebo dalších projektivních technikách se mohou objevovat obě postavy, nepřítomného biologického rodiče i nevlastního rezidentního. Je patrné, že pro dítě je důležité zachování vztahu s biologickým rodičem a citlivý přístup a tolerance je zde na místě. Co děti negativně vnímají, jsou tendence nově příchozího rodiče nahradit místo biologického rodiče, nevlastní děti vychovávat, napomínat a direktivně jim vštěpovat své normy a pravidla. Především, pokud jsou odlišná od těch, na které jsou z původní rodiny zvyklé (Robinson, 2003).

Dalším momentem, který může vztahy od začátku poškozovat je zatajování nového existujícího vztahu rodičem (Robinson, 2003). Dnešní děti žijí v době, kdy je rozvod poměrně běžnou záležitostí. Je to standartní řešení nefungujícího soužití. Vnímají proto rozvod a odluku rodičů jako lepší řešení než nešťastné manželství (Berg, 2003). Často proto své rodiče emočně i prakticky podporují a cítí k nim závazek. Nejsou pasivními účastníky rozvodu ani utváření nově vznikající rodiny. Naopak, dle výzkumů se děti na utváření nové rodiny podílí aktivně. Z této situace mohou těžit získáním určité nově nabyté samostatnosti, demokratizaci vztahů v rodině i vlastní zodpovědnosti (Robinson, 2003). V některých rodinách se vztahy rodičů (především těch, se kterými bydlí) a dětí dokonce zlepšují a stávají se více přátelštější. (Moxnes, 2003).

Dítě je a zůstává připomínkou minulého vztahu. Často jediným pojítkem mezi rozešlými rodiči. Může se tak dostávat do pozice, kdy se skrze dítě rodiče ještě stále dohadují. Pokud se dítě se svým biologickým rodičem stýká, neustále se tak objevuje přítomnost bývalého partnera v nové rodině. Dítě o svém rodiči mluví. Cítí k němu sounáležitost a lásku. To může být pro nového člena rodiny bolestné a potenciálně tak mohou vznikat citlivá místa, která mohou komplikovat nové vztahy. Dítě se může snažit podílet na budování pozitivního vztahu s nevlastním rodičem. Například skrze vyjadřování pozitivních vztahů k němu, svou poslušností, schvalováním partnerského vztahu svého rodiče i potvrzováním svému rodiči, že s novým uspořádáním souhlasí.

Dítě tedy ze svého domova ztrácí rodičovskou dvojici, ačkoliv rodiče jeho rodiči zůstávají, přestávají být partnery. S příchodem nových partnerů vznikají partnerské dvojice znovu. Oproti původní rodině ale v rodině složené není rovnítka mezi rodiči a partneri. V novém partnerském páru je asymetrie, protože rodič je jen jeden, pokud není dítě osvojené. Tuto asymetrii pocítují jednak děti, ale přirozeně také dospělí. S rodičovskou rolí je spojena i zodpovědnost za výchovu a kompetence. Je proto důležité vymezení a rozdělení rolí a kompetencí mezi rodiči a partnery. Ujasněním těchto náležitostí se dá docílit srozumitelnosti situace i vztahové sítě nové rodiny pro všechny zúčastněné (Sauzède & Sauzède-Lagarde, 2007).

Dalším bodem je fakt, že je dítě součástí širší rodiny než jen biologičtí rodiče a ono (popřípadě další děti) a nová rodina. S nově příchozím členem domácnosti se tak rozrůstá široká paleta nových i stávajících členů rodiny, které je zapotřebí brát v potaz.

Zvláštní kapitolou jsou děti nevlastního rodiče a nově narození nevlastní sourozenci. I v běžné rodině může docházet k tzv. „traumatu sesazeného prince/ princezny“ tedy k potížím jedináčka vyrovnat se s příchodem nového sourozence (Novák, 2013). Ve složené rodině je situace o to komplikovanější, že nevlastní dítě vnímá přirozenější a láskyplnější vztah svého nevlastního rodiče se svým biologickým dítětem. Je to přirozená záležitost, že rodič cítí se svým biologickým dítětem větší spojení, rodičovství není pouze psychologické, ale i biologické a přijetí svého dítěte je bezprostřední, absolutní a bezpodmínečné. Nevlastní dítě tyto rozdíly může pocítovat jako nespravedlnost a křivdu. Jako protektivní zde může opět fungovat dobrý vztah s biologickými rodiči a sounáležitost s nimi.

Studie i poznatky z klinické praxe hovoří o souvislosti věku dětí při vyrovnávání se s utvářením nové rodiny. Obecně se hovoří o tom, že čím mladší dítě, tím je situace jednodušší

pro všechny zúčastněné. U předškolních dětí se dá odhadovat doba zhruba 2 roky, než se v novém rodinném systému plně adaptují a vytvoří si vztah s nevlastním rodičem. U starších dětí až stejně dlouhá doba jako je jejich věk v době vzniku nové rodiny (Gold, 2010). Nejkomplikovanější je situace pro dospívající děti, které mají problém především s přijetím nových pravidel a požadavky na to, aby se v nové rodině přizpůsobovali. Matějček a Dytrych hovoří ve výsledcích svého šetření o nejkrizovějším věku 8-12 let dítěte. Adolescentní děti dle nich mají již schopnost introspekce a lépe se vcítují a chápou situaci. Toto období není tedy tolik kritické na nepochopení situace jako spíše na přizpůsobení se novým požadavkům směrem k nim (Matějček & Dytrych, 1999).

V celém rodinném systému je velmi důležitá **role matky**. Ona tvoří s novým mužem pár a na kvalitě tohoto vztahu se dále staví nová, často spleť rodina. Situace začíná dlouze před rozvodem. Dytrych a kol. zjistili, že pro psychickou pohodu dětí je důležité jak se s touto situací vyrovná matka. Jí k tomu může napomoci navázání vztahu s novým partnerem. Spokojenost matky se pak odráží na pozitivním vyladění jejích dětí a následnému přijetí nového partnera (Matějček & Dytrych, 1999).

Matky věří, že dítě s nimi sdílí náklonnost k novému partnerovi, což nemusí ze začátku být pro dítě tak jednoduché. Protože je matka zaměřena na svůj nový vztah může ze začátku docházet ke zhoršenému vnímání potřeb a stavu dítěte a k odcizování a zhoršování vztahu dítěte s matkou (Matějček & Dytrych, 1999).

V tomto uspořádání může docházet také ke konfliktu loajality ve vztahu matka a její dítě a matka a její nový partner. Žena může zažívat situace, kdy se její postoje či chování směrem k dítěti nemusí shodovat s názory jejího partnera a vznikat nejasné situace vyžadující řešení, které není ideální.

4. Nevlastní otec a jeho situace v nové rodině

4.1 Příchod do nové rodiny

„Na každé cestě je obyčejně první krok nejtěžší“ D. I. Pisarev

Udělat první, či ne vždy zcela první, ale rozhodně významný krok a to vstoupit do nové rodiny vyžaduje velkou odvahu. Muž vstupuje do nové rodiny, do neznámého prostředí, do organismu, který už nějak funguje, má nějaká svá pravidla, své zvyky i zlozvyky, svou historii, svá bolavá místa. Čeká ho tedy nelehký úkol vypořádat se s mnohými výzvami. Existuje nepřehledné množství vlivů, které mu tento vstup mohou ulehčit či naopak ztížit. Pro představu uvádím výčet z knihy Nevlastní rodiče a nevlastní děti.

Faktory, které vstupují při příchodu nevlastního otce do rodiny:

- Pohlaví a věk dětí
- Povaha a zkušenosti dětí
- Spokojenost matky
- Osobnost matky a její předchozí vztah k dětem
- Předchozí manželství a vlastní děti
- Doba uplynulá od rozvodu do příchodu do rodiny
- Existence biologického otce, jeho osobnost a vztah k dětem i k matce
- Postoj biologického otce k novému vztahu matky
- Legální povaha vztahu(manželství, vztah, navštěvování se)
- Postoje širší rodiny i blízkého okolí
- Morální příp. náboženské zásady partnerů
- Zákony a morální nastavení společnosti

(Matějček & Dytrych, 1999)

Muži přicházející do rodiny s dětmi to mají jednodušší než ženy, tedy nevlastní matky. Od žen se obecně očekává, že budou řídit a organizovat domácnost včetně péče o její členy. To platí i pro nevlastní matky. Jejich očekávání a vyžadovaná pravidla se nemusejí potkávat s kladnou odezvou a mohou tak vznikat spory hned od začátku. Především jsou-li jejími nevlastními dětmi starší dívky zvyklé režimu nastaveného matkou. Od nevlastních otců se

neočekává taková do péče o domácnost, o potomky, nastavování pravidel ani péče o citovou stránku dětí jako od ženy. Jejich příchod může být tedy o něco méně stresující v tomto ohledu (Smith, 2004).

Muž, který vstupuje do rodiny s dětmi, se zde může cítit jako cizinec, protože to není jeho prostředí, ale domácnost již vytvořená, jejíž součástí jsou děti partnerky a další „její“ lidé. (Matějček & Dytrych; 1999).

Momentu sestěhování se samozřejmě předchází fáze seznamování se a „oťukávání“.

Děti často vycítí, že jejich matka má nějaký vztah a není dobré před nimi tuto skutečnost dlouho tajit. Seznámení s novým partnerem je pro všechny zúčastněné velký krok do neznáma provázený obavami a nervozitou. Doporučení praví, aby se noví partneři s dětmi seznamovali postupně, v neutrálním prostředí a při nenucených činnostech. Taktéž aby neměli příliš velká očekávání a přizpůsobili své touhy celou situaci urychlit tempu dětí. Antier „novým“ rodičům doporučuje být před dětmi především opravdový, přirozený a taktní, brát na ně ohledy a chovat se k nim například jako k dětem nějakého dobrého přítele (Antier, 2005).

Stát se nevlastním otcem je volba. Dnes v době, kdy je rodičovství z velké části plánované můžeme nevlastní rodičovství označit za opak tedy jakési rodičovství neplánové. Klademe-li si otázku, jaké jsou motivy mužů vstupujících do rodiny, kde, s nadsázkou řečeno, na ně již role otce čeká, měli bychom pátrat po těchto motivech více pod povrchem. Tedy nejen v dostupné literatuře a zrealizovaných výzkumech, ale i z klinických, poradenských a terapeutických směrů a také přímo z lidských zdrojů, tedy přímo od těch, kterých se to týká. Doufám proto, že na některé otázky naleznu odpovědi díky kvalitativní analýze rozhovorů s nevlastními otci, které se věnuji v praktické části práce.

4.2 Fáze sžívání

Traduje se, že je zapotřebí alespoň rok až dva pro dobrou adaptaci nového člena domácnosti. Tento proces samozřejmě může souviset s různými faktory, viz výše uvedený výčet možných proměnných vstupujících do hry při příchodu partnera. K tomuto výčtu můžeme připočítat ještě kvalitu kontaktu, který byl navázán, tedy to, na čem nové vztahy stojí, situaci kolem rozvodu, dobu od rozvodu, vyrovnání se s rozpadem rodiny i dobu po jakou se členové nové rodiny znají.

Avšak jak dlouho a na čem závisí sžívání ze strany nově příchozího muže do rodiny, nemáme příliš dostupných informací. Jedním z vlivů jsou předchozí zkušenosti s rodinným soužitím, s dětmi svými i cizími i se vztahy obecně. Pokud muž vstupuje do rodiny bezdětný, je to situace méně komplikovaná než pokud již má svoje děti a zkušenost s výchovou.

Lze odhadovat, že pokud se na nové okolnosti adaptují děti a v interakci s matčíným partnerem panuje soulad, v rodině panuje obecně dobré klima a rodina se překlenula z fáze sžívání do modu fungující rodina. Toto tvrzení vychází z faktu, že matka ke své spokojenosti potřebuje spokojené děti, muž spokojenou partnerku. Jeho snahou je tedy vycházet dobře s dětmi a zajistit tak poklidnou adaptační fázi a pozdější spokojenou rodinu.

Ovšem očekávání nejsou kladena jen na něj, ale na všechny strany rodinných struktur. Někteří muži vstupují do rodiny a neuvědomí si, že si nenašli pouze partnerku, ale především matku, jejíž děti jsou a budou přítomné i v jejich společném soužití. Pokud skutečně dojde k tomuto „vystřízlivění“ může být poněkud bolestné (Novák, 2013).

Leckteré výzkumy tvrdí, že druhá manželství jsou méně stabilní a problémovější než ta první. Problémy, které se jich týkají, mohou být obtížemi opakující se z předešlých vztahů ale i specifickými a novými, na které nové soužití naráží. Problémovější tyto svazky mohou být proto, že si partneři přinášejí zážitky a problémové návyky z minulého vztahu, jsou majitelé problematických osobnostních rysů atd. což v kombinaci s obdobím plným změn, vytváří přirozeně obavy a stres. Změny se týkají nejen místa bydliště, bývalých partnerů a rodin, vlastních dětí a soužití s nimi, ale i nového bydlení, soužití či řešení finančních záležitostí. Noví partneři proto mohou být velmi citliví a plni obav aby neublížili jeden druhému i dětem (Novák & Průchová, 2007).

Messingerová tvrdí, že finance bývají častým zdrojem konfliktů. Především téma investic nevlastního otce do nevlastních dětí. Matky by si přály, aby do nich muž investoval více než je ochoten a dochází k rozepřím (Messinger, 1976).

Nevlastní otcové volí nejčastější cestu ke sblížení s nevlastními dětmi formou činnosti, například společně stráveným časem jen ve dvou, zábavnou aktivitou nebo nalezením společného zájmu. Různí muži volí různé strategie, avšak jako nejideálnější se jeví budování vztahu kontinuálně. Někteří muži blízkost s dětmi nevyhledávají vůbec, protože ji považují za již přítomnou ve vztahu k partnerce, jiní jen do momentu, než se společně sestěhují (Mason, Harrison-Jay, Svare & Wolfinger, 2002).

Co nevlastním otcům může usnadnit sžívání s rodinou je několik aspektů. Pokud nevlastní otec činí jejich matku šťastnou a jako pár tvoří láskyplný a stabilní pilíř, na kterém se dále staví celá rodina, umožňuje to dětem lépe si zvykat na novou situaci. Vědomí, že nový partner činí jejich matku šťastnou, je vede k budování důvěry a cesty k němu samotnému také.

Jak bylo výše zmíněno, děti nelibě nesou, pokud je nevlastní otec příliš autoritativní, chce je vychovávat, předělávat či je nadměru kritizuje a porovnává. Děti jsou velice citlivé na kritiku, a pokud někdo zpochybňuje jejich návyky, zpochybňuje tak vlastně jejich výchovu, potažmo osoby, které je vychovali. Na kritiku svých rodičů nebo své výchovy jsou obzvláště citlivé. Pokud se tedy nový otec neudrží a značně kritizuje minulost, biologické rodiče či jejich chování napadá tak samou podstatu a kořeny, ze kterých dítě pochází. Jde o útok na jeho osobní identitu. A jak už tomu bývá, útok na existenciální složku našeho bytí může zanechávat hluboké šrámy na duši, sebevědomí dítěte ale i vztazích s nevlastním rodičem. Mnoho odborníků i příruček pro rodiče proto upozorňuje právě na toto citlivé a ožehavé téma. Z pohledu nevlastních otců jde o reakci vcelku přirozenou. Do rukou se jim dostává dítě, které odráží chování i podobu jejich partnerky a jejího bývalého partnera. Toto dítě má jiné návyky, jiné vlastnosti, jinak reaguje. Pro nového otce je to složité, protože mu (dítěti, které není jeho) ze začátku nerozumí. Nerozumí podstatě toho, odkud tyto reakce vycházejí, jaká je jejich povaha a minulost. Porozumění běžným situacím i osobnosti dítěte není tak přirozené a bezprostřední protože jednoduše toto dítě není jeho, nepochází z něj a chybí tu společná minulost. Pro nevlastního otce je alespoň ze začátku komplikované se zorientovat. Zde mluvíme o absenci biologické stránky rodičovství.

Druhou stránkou je psychologické rodičovství, které přirozeně vzniká ruku v ruce s biologickým. To však není nezbytnou podmínkou pro vznik psychologického rodičovství, což je dobrá zpráva pro složené rodiny. Tedy, že pozitivní vztahy a rodičovské postoje se dají za určitých okolností vybudovat i v rodině bez biologických vazeb.

Samostatnou a důležitou kapitolou je výchova dětí ve společné domácnosti. Z právního úhlu pohledu nenese nevlastní rodič žádnou zodpovědnost za výchovu dětí, se kterými sdílí domácnost. Na druhou stranu se od něj může určitá angažovanost očekávat. Jaká míra zapojení do výchovy a péče o děti se od nevlastního otce očekává, závisí na nastavení každé rodiny. Může zde docházet k rozporům v názorech a pohledu na věc. Matka by například ocenila výraznější výchovné působení, které ale není nevlastnímu otci z nějaké důvodu vlastní. Důvodů může být několik, například pokud má již nevlastní otec děti, které s ním ale nebydlí je u něj menší míra péče o děti rezidentní at' už vlastní či nevlastní (Baxter,

2012). Dále to může být nejasnost role, je nevlastní otec pouze partnerem matky, kamarádem nebo otcem? Je nositelem autority a smí ji vůči nevlastním dětem uplatňovat? Do jaké míry? Tyto a mnohé otázky si musí mnoho rodin ujasnit a vymezit si také jejich hranice, tak aby každý člen nově složené domácnosti věděl, jaké jsou od očekávání konkrétně od něj.

Nevlastní otec, který necítí zodpovědnost a kompetence k výchově nevlastních dětí může volit svou roli spíše v ústraní rodinného dění a nemá zájem o aktivní zapojení se do péče o děti.

Může dojít k tomu, že si vytvoří nezúčastněný až odmítavý postoj k výchově dětí, což může komplikovat cestu k nalezení společného vztahu. Děti preferují, pokud není nevlastní otec příliš autoritativní a kritický, na druhou stranu pokud je nezúčastněný vede to k potížím taktéž. Ideálním se zdá střední cesta vybudovaná na kladných a přijímajících postojích.

Autorky výzkumu zaměřenému na výchovné a rodičovské působení nevlastních rodičů ve složených rodinách je dělí na následující:

Nevlastní rodič nahrazující, který nahrazuje místo biologického rodiče a to především pokud ten nefunguje. Přebírá zodpovědnost a s matkou se dělí o výchovu.

Další rodič. Tento nevlastní rodič se angažuje na výchově stejně, jako kdyby byl vlastní, ale plně respektuje přítomnost biologického rodiče.

Podporující nevlastní rodič, necítí se být plnohodnotným rodičem. Na výchově se nepodílí stejnou mírou, není primární autoritou, spíše podporuje matku, která nastavuje pravidla a s dětmi udržuje přátelské vztahy (Svare, Jay, & Mason, 2004).

Vliv na to, jakým typem nevlastního otce se který muž stane, závisí na tom, zda má své vlastní děti z minulého vztahu, jaký s nimi má vztah, na přítomnosti a zapojení biologického otce i rodiny z jeho strany. Dále samozřejmě na nastavení matky, vzájemných vztazích i osobním nastavením každého nově vstupujícího muže do rodiny.

4.3 Sžívání se širší rodinou a dalšími blízkými

Vznikem nové rodiny se rozšiřuje i široká síť dalších osob a vztahů pro všechny členy složené domácnosti. Dětem přibudou další prarodiče, strýčkové, tety, nevlastní sourozenci a další, dospělým tchán s tchýní, švagr a švagrová, neteře, a pokud jsou, tak i nevlastní děti. Vztahová se síť se tedy během krátkého období může rozrůst, až několikanásobně takovou

jakou bývala doposud. Především pro dítě, které vztahy s původními členy neztrácí, se tento počet může rapidně znásobit. Zorientovat se nějak ve všech příbuzných (kdo s kým), ale i ve vzájemných vztazích (co s kým) nemusí být lehkým úkolem.

Pro nevlastního otce mohou být někteří členové nové rodiny nepříjemnou připomínkou minulosti nové partnerky. Obzvláště připomínkou vracející se a přítomnou i v novém vztahu. Vnímaví bývají noví partneři především na přítomnost bývalého partnera a jeho rodičů.

Biologický otec je obzvláště citlivé téma. Ukazuje se výrazný rozdíl ve vnímání této role, jejího vlivu na nové manželství a zásahů do nové rodiny. Pokud biologický otec nefiguruje v životě dítěte, nevlastní otec spíše přebírá jeho roli. Pokud zůstává vychovatelem a rodičem, musí si nevlastní otec najít svou roli, která není tak jednoznačně dána. V tomto ohledu je pro nevlastní otce jednodušší, pokud biologický otec nemá zájem podílet se na péči o dítě. Podíleli se však biologický otec na výchově je prospěšné pro všechny pokud nevlastní otec tento fakt přijme a s respektem roli původního otce přijme. Podpora ze strany nevlastního rodiče může zajistit prohloubení kvalitních vztahů celé nové rodiny, především pak s dítětem, které ocení, když nový otec uznává a respektuje jeho vlastního otce.

Prarodiče. Ať už prarodiče z jakékoliv strany, mohou být tzv. rozbuškou konfliktů. Jsou a stále zůstávají rodiči, i když je jejich dítě dospělé, tyto role se nemění. Jejich tendence ochraňovat, pečovat, ale také radit a zasahovat do života svých dětí se nemusí vždy potkat s pochopením. Obzvláště u nově příchozího muže. Rodiče jsou ke svým dětem vždy shovívaví a jejich chyby tolerují i omlouvají. Může tak vznikat rozdílný pohled na realitu, především v otázce viníka rozpadu manželství či jakému stranění obecně. Biologičtí prarodiče chrání přirozeně i svá vnoučata a mohou bedlivě střežit toho, kdo se rozhodl o ně pečovat. Nově příchozí muž se tedy ze strany prarodičů může setkat s počátečními chladnými vztahy, s odstupem a nedůvěrou, zda své počínání míní upřímně a v dobré víře pro celou rodinu. V této otázce také mohou do povědomí vstupovat stereotypy, které se nevlastních rodičů týkají. Obrazy typu „zlá macecha“, „otčím hrubián“ apod. sice opouštějí svá místa, u generace prarodičů však mohou být stále zasazena hlouběji v podvědomí. Vzájemné vztahy celé rodiny s prarodiči matky z matčiny strany, ale i novými nevlastními prarodiči se mohou potýkat s otázkami adaptace a je zapotřebí toto předvídat a brát na to ohledy.

V kontextu dalších osob to není jen rodina, ale také **přátelé**, blízcí, kolegové atd., kteří se s novým uspořádáním musejí nějak vyrovnat. Zde můžou vstupovat například předsudky, zkušenosti a vlastní přesvědčení, skrze které se tito lidé staví k situaci nově vznikající rodiny.

Navíc se mohou dopouštět nevyžádaných rad či straní jednomu z dospělých víc, nesouhlasí s rozhodnutím muže vstoupit do rodiny s dětmi atp. Ne zřídka se stává, že o některé přátele muž přichází. Na druhou stranu některé nové zase získává. Sžívat se s přáteli partnerky, kteří byli či jsou i přáteli bývalého partnera může přinášet řadu komplikací, například straní-li jedné straně, přinášejí-li vzkazky z dob minulých a připomínají-li nepříjemné zážitky a podobně.

Jak je vidět, muž přicházející do nové rodiny s sebou přináší svou rodinu a blízké a na druhou stranu to samé také získává. Zorientovat se, vydobýt si dobré postavení a vycházet se všemi, kteří s této sítí mají své místo, není rozhodně snadný úkol.

4.4 Co pomáhá dobrým vztahům nevlastního otce s členy nové rodiny

V závěru této kapitoly uvádím zobecněné závěry a poznatky shrnující možnosti napomáhající vytvoření a udržení dobrých vztahů ve složené rodině.

- **Dobrý vztah dětí s matkou** vede k vytvoření dobrého vztahu i s nevlastním otcem
- Navázání **dobrého vztahu nevlastních dětí s jejich nevlastním otcem** vede to k uspokojivým vztahům v celé rodině (Crosbie-Burnetová, 1984)
- Takto navázaných vztah vede k celkově lepší prosperitě nevlastních dětí (spokojenost, školní výsledky, sociální zdatnost...) (King 2006)
- Pokud mají děti **dobrý vztah s biologickým i nevlastním otcem** prospívají lépe, než pokud mají dobrý vztah jen s jedním z nich. (King 2006)
- **Pohlaví dítěte.** Chlapci mívají většinou lepší vztah s nevlastním otcem, dívky zase s nevlastní matkou (Ganong & Coleman, 2001).
- **Věk dítěte.** Obecně čím dítě mladší, tím snazší pro přijetí nového partnera matky.
- **Výchovný styl** nevlastního otce-výchovné působení nevlastního rodiče, které děti nejlépe přijímají je spíše podpůrné, benevolentní, přátelské a vřelé s tím, že důležitá je přítomnost vřelosti ve vztazích (Crosbie-Burnett & Giles-Sims, 1994).
- **Tolerance a podpora biologického** otce i matky ze strany nevlastního vede k větší spokojenosti dítěte a příjemné atmosféry domova
- **Manželství** nevlastního otce a biologické matky vede k vyšší míře péče o děti
- **Rozdělení a ujasnění rolí a kompetencí** nevlastního otce v nové rodině
- **Láskyplný vztah** s matkou dětí

- **Trpělivost** ze strany nevlastního otce- vytvoření kvalitních vztahů v nové rodině může trvat i roky, je dobré zbytečně netlačit
- **Osobnost a chování** nevlastního otce

Tato kapitola pojednávající o situaci nevlastního otce v nové rodině se pokusila shrnout některé současné poznatky z vědeckých a klinických studií a pozorování. Jelikož ale zdrojů není mnoho, považuji za vhodné doplnění této práce následující část, kterou je analýza rozhovorů s nevlastními otci a jejich vnímání své situace.

EMPIRICKÁ ČÁST

5. Metodologický rámec

5.1 Cíle výzkumu a výzkumné otázky

Cílem výzkumného projektu je přiblížit situaci nevlastních otců v nové rodině, najít proměnné, které mohou být příčinnou rozdílného působení těchto otců, a popsat specifika jejich adaptace na novou roli.

Domnívám se, že situace otců bude odlišná v závislosti na složení a spolupráce jednotlivých členů domácnosti. Dalším mým předpokladem je odlišnost v adaptaci při různých životních etapách respondenta a osobnostním nastavení.

VÝZKUMNÉ OTÁZKY

- Jaké jsou okolnosti vstupu nevlastního otce do rodiny?
- Jaká jsou specifika při vytváření vztahů nevlastního otce?
- Jaké jsou charakteristické rysy této role?
- Jaké jsou postoje nevlastních otců ve výchově

5.2 Typ výzkumu

V empirické části práce budu zkoumat fenomén nevlastního otcovství, který dle dostupných zdrojů u nás zatím nebyl předmětem hlubšího empirického zkoumání.

Abych získala adekvátní rozsah informací potřebných k analýze, využila jsem kvalitativních výzkumných metod. Jako design výzkumu jsem zvolila kombinaci narativní analýzy a tematické analýzy.

Pro získání potřebných dat využívám metody Life story interview McAdamse (2008) adaptované pro potřeby této práce. Metodu jsem přejmenovala na Příběh rodiny a kapitoly upravila pro téma rodiny s nevlastním otcem.

5.3 Výzkumný vzorek výběr

Respondenty do výzkumného souboru jsem sehnala metodou prostého záměrného výběru (Miovský, 2006). Oslovila jsem mnoho svých blízkých, rodinných příslušníků a kolegů s prosbou o šíření poptávky po respondentech z řad nevlastních otců. Záhy jsem obdržela

telefonický či emailový kontakt, otce jsem kontaktovala a dále si s nimi vyjasnila podmínky účasti i místo setkání. Respondenty jsem předem neznala.

5.4 Charakteristika výzkumného souboru

Všichni muži, kteří se účastnili rozhovorů, jsou české národnosti, hovořili jsme tedy pouze česky. Jsou ve věku 28-59 let. Respondentů se zúčastnilo 9. Šest z nich žije s partnerkou v manželství, zbytek není sezdán. Ve vztazích jsou 4-18 let a některé jejich rodiny už jsou vícegenerační, protože se z nich stali prarodiče. Tři z nich mají s partnerkou společné dítě, dva z nich ho plánují, zbytek už nechce. Šest respondentů je také biologickým otcem dítěte z původního vztahu a 5 z nich prožilo rozvod s první ženou. Mezi respondenty jsou čtyři vysokoškoláci, zbytek má vzdělání středoškolské.

5.5 Použité výzkumné metody

Pro získání komplexních informací o respondentech a jejich rodinách jsem využila hloubkové interview. Jako osnovu či scénář jsem používala metodu Life story interview, kterou jsem si nejprve přeložila a později adaptovala tak, že respondent nevypráví o svém životě, ale o své rodině, konkrétně o rodině nové složené. S každým respondentem jsem provedla jedno osobní setkání, během něhož jsme uskutečnili rozhovor. Rozhovor trval od 45 do 120 minut.

Celý rozhovor jsem nahrávala na diktafon a později přepsala. Některé rozhovory jsem přepisovala za pomoci technologie Novavoice, jiné klasicky ručně na počítači. Respondenti byli seznámeni s procesem nahrávání na diktafon a pozdější anonymizace dat s tím, že rozhovory ani doslovné přepisy nebudou poskytnuty žádné další straně.

Scénář Příběh života byl zvolen z toho důvodu, že mi umožnil držet se při rozhovoru předem určeného jádra rozhovoru, tedy okruhu otázek, kterým jsem se chtěla s ohledem na cíl výzkumu v rozhovoru dotknout. Zároveň je metoda narativního charakteru, vytváří tedy velký prostor pro narativní uchopení skutečnosti respondentem a mě tak poskytuje velké množství cenných informací a dat pro pozdější analýzu. Mým cílem bylo rozhovor co nejméně ovlivnit a zkreslit. Do rozhovoru jsem po zpracování příběhu rodiny tedy zařadila jen několik málo vlastních otázek, doptávajících se na situaci v rodině či plnicích funkcí tzv. inquiry. Interview bylo realizováno v domácím prostředí nebo v kavárně.

5.6 Etické aspekty výzkumu

Všichni účastníci výzkumu byli předem již při telefonickém kontaktu seznámeni s tématem, cílem a výstupem rozhovoru. Dále byli seznámeni se skutečností, že se budou rozhovory nahrávat. Ještě před prvním setkáním jsem tak měla ústní souhlas, že respondent souhlasí s tímto postupem.

Při osobním setkání jsem blíže popsala svou práci, strukturu rozhovoru, metodu, dále způsob přepisu rozhovoru i proces anonymizace citlivých údajů a neposkytování audio materiálů žádné další straně. Pokud měl respondent dotaz, vše jsme si vyjasnili před začátkem rozhovoru.

Všichni participanti byli seznámeni s tím, že rozhovor bude doslovně transkribován a že jeho úryvky, nikoli celý text, mohou být v práci uvedeny. V celém přepisu se tedy neuvádí ani jedno reálné jméno. Příběhy jsou samozřejmě ponechány stejně jako doslovný přepis, který ponechává výpovědím autenticitu a podtrhuje neverbální projev účastníků rozhovorů.

5.7 Způsob analýzy dat

Analýza rozhovorů

Pro analýzu rozhovorů byla metoda otevřeného kódování, axiálního kódování a tematické analýzy. Získané zvukové nahrávky rozhovorů byly doslovně transkribovány a poté převedeny do prvotních shluků kategorií. Pomocí metody otevřeného kódování byly vytvořeny základní kategorie a subkategorie. V druhé fázi kódování (axiální kódování), byly kategorie vytvořené v otevřeném kódování znovu přeskupovány s cílem hledat nové, obecnější vztahy a souvislosti. Výsledkem pak byly logicky uspořádané nové kategorie a subkategorie, které se staly osnovou pro popis výzkumných zjištění týkajících se popisu daného fenoménu.

6. Výzkumná zjištění

6.1 Příchod do rodiny

6.1.1 Situace, ze které nevlastní otec přichází

Mezi respondenty je značný rozdíl mezi životními okolnostmi, které předcházeli vstupu do nové rodiny. Někteří měli za sebou rozvedené manželství a vlastní děti (R1; R2; R3; R9), jiní měli zkušenosti s partnerskými vztahy, ale byli bezdětní a žijící ve vlastní domácnosti (R6; R7; R8) a poslední je skupinka, která se vstupem do nové rodiny oddělila od původní nukleární rodiny (R4 ; R5).

Z výpovědí lze pozorovat různou motivační složku mužů, kteří vstupují do nové rodiny. Jednak je to primárně nalezení partnerky, **potřeba být ve vztahu**, nebýt sám.

„Vše začalo to po rozvodu, to jsem byl 2 roky sám. A pak jsem na jedné akci poznal Lídu, pak nějakých asi 7 měsíců jsme spolu chodili, ona žila u rodičů a já jsem tu byl sám, a ona mě často navštěvovala. A pak už nechtěla trávit čas doma s rodičema a tak jsem na den studentstva vzal vozík za auto a přestěhoval jsem sem si jí sem k sobě.“ (respondent 2)

Dále **zaplnění prázdného místa** po nepřítomných vlastních dětech. Z důvodu jejich oddálení například rozvodem, vylétnutím z hnízda nebo jejich nezplozením.

„, moje dítě to odešlo z domova poměrně brzo, takže moje role otce poměrně brzo skončila...čili mě to usnadnilo to, že jsem byl vyprahlej...Chceš určitou změnu v životě a to souvisí s tou partnerkou a pak to samozřejmě souvisí s tím, že když už tam ty děti jsou, tak se těšíš i na to že ti ten život oživi ty děti“ (respondent 9)

„,To je ten začátek taková nepříjemná věc. Člověk opustí vlastně svoje děti, že jo. Z mužského hlediska je to takové těžké, člověk je zvyklý, tedy muž, žít pro lidi okolo. Samozřejmě že priorita jsou vlastní děti, ale když o ně přijde takovým způsobem, že soud to vlastně přirčne manželce, tak co z toho má. Nic z toho nemá. Tak jsem si vlastně našel Ilonu , druhou ženu, které soud přirkl děti, takže já jsem se posunul mezi těma dvouma ženama.“ (Respondent)

„, Já jinou rodinu nemám, z předešlých vztahů děti nemám, ani ženatý jsem nebyl, hodně jsem cestoval po světě. Najednou po těch návratech, přijedete domů, člověk otevře dveře a tady prázdnost. Tak jsem se skoro v 35 letech rozhodl, že to chci změnit, rozhodoval jsem se, že budu mít nějakého věrného kamaráda pejska nebo přítelkyni s dítětem. Nakonec to dopadlo, že jsem upřednostnil nejdřív přítelkyni s dítětem a až dva roky potom byl pejsek.“ (respondent 8)

A u některých respondentů také touha **oddělit se od původní rodiny**.

„Já jsem po maturitě sbalil u našich 2 trička, trenky, a šel jsem. Ač se jim to nelíbilo, tak jsem šel za ní. Byli jsme spolu asi čtvrt roku předtím, než jsem dokončil školu.“ (respondent 5)

„.. Do té doby jsem bydlel u mámy, a měl jsem peníze na to, abych chodil do hospody a jezdil na motorce. Toto pro mě byla zásadní změna, pro nás všechny už potom moc ne, ale pro mě to byl velký skok.“ (respondent 4)

6.1.2 Vnímání přítomnosti nevlastních dětí na počátku vztahu

V situacích, kdy člověk vstupuje do vztahu, přináší si s sebou různá očekávání. Tato očekávání mohou později ovlivnit spokojenost a soulad celé rodiny. Pokud si například muž plně neuvědomí, že žena, kterou si bere je zároveň matkou, nejen jeho partnerkou a milenkou, či to, že děti budou v rodině přítomné. Tato očekávání a vize svého působení v nové rodině by si měli partneři ujasnit co nejdříve.

Pro většinu respondentů byla přítomnost dítěte **známým faktem**, již když s partnerkou začínali tvořit pár.

„...ona pak dělala barmanku, tak jsem za ní chodil do hospody, až jsem jí uhnal, se tím že jsem od začátku věděl, že má 2 děti... Takže to jsem si musel začít natvrdo zvykat, že tam kluci budou, že tam budou furt.“ (respondent 6)

Vstupovali tedy do partnerského vztahu s **vědomím**, že žena již má své biologické děti.

„To ona už měla syna Míšu, ten chodil do 1. třídy, takže mu bylo 6 let, on se přestěhoval s mámou sem ke mně.“ (respondent 2)

Připadalo jim to přirozené a přáli si **zapojení dítěte** jako pokračování partnerského vztahu.

„ On to byl vlastně přirozený proces, když se 2 lidi potkají a je tam to dítě. Pokud chceš v tom vztahu pokračovat, tak ho nemůžeš vydělovat, musíš ho zaintegrovat. Můžeš ho vydělovat chvíličku.“ (respondent 3)

Pro některé byla přítomnost dítěte dokonce **podpůrným motivem** pro vstup do tohoto vztahu.

„ Takže v okamžiku, kdy jsem se chtěl nastěhovat k Mileně, tak já jsem od samého začátku věděl, že tam ty dvě děti jsou. Takže pro mě to bylo jako dobrý, takže já jsem si svou ženu „bral“ s tím, že tam ty děti jsou a že pro mě to byla součást...ale já to neodděluju to je jeden organismus děti versus máma a já jsem se do toho přivěsil.“ (respondent 9)

Přítomný je však i opačný pól, kdy respondent nad touto variantou nikdy neuvažoval a byl zvratem sám **překvapený**.

„A my jsme jezdili s partou na kola a potkali jsme se skrz kamarádku. Tenkrát mě to vůbec nenapadlo. Máma s dítětem! ... a pak se to časem nějak zvrtilo a na Vánoce už jsme byli spolu.“
(respondent 7)

Zajímavý je pohled respondenta, který nevěděl, v jak vážný se vztah se ženou vyvine, **stranil se** tak ze začátku seznámení s dětmi dokud se tato otázka nevyřeší.

„Když jsem ze začátku u ní začal přespávat, tak jsem nechtěl, aby mě u ní doma ty děti viděly, protože jsem nevěděl, jestli to bude jen krátké nebo něco víc, ale nakonec z toho bylo 7 let.“
(respondent 5)

6.1.3 Seznámení s nevlastními dětmi, první společný zážitek

Z poradenských pracovišť se ozývají doporučení týkající se seznamování s nevlastními dětmi. Tato doporučení zní například potkat se na neutrálním území, setkat se jen ve složení matka, děti, partner matky, seznamovat se postupně a mnohá další. První momenty a navázání vztahu však mohou ovlivnit jeho pozdější vývoj. Pocit přijetí matčina nového partnera může pomoci **integraci muže** v nové rodině.

„...a pak jsem se jel zeptat jestli u nich můžu bydlet a tohle si třeba pamatuju, protože ačkoliv to jsou děti, tak ty děti byly radostné, oni se radovaly! Pro mě to byl docela silný zážitek, máš nervy, protože jednu rodinu opouštíš a jdeš do jiné...“ (respondent 9)

Nebo naopak způsobit **rozpaky**.

„...když jsem za nima přijel, to jsme ještě bydleli zvlášť a jeli jsme se na rybník koupat, no a kluci mě oslovili jménem jejich táty...“ (respondent 6)

V několika případech se nevlastní otec již s dětmi nebo s původní rodinou **znal**, nebylo pro něj tak složité do toho systému vstupovat.

„To jsme se znali už dřív, jen tak lehce, pak jsme se znali víc, to jsme byli všichni na dovolené. Obě rodiny, moje i ta jejich. Takže se to tak časově prolínalo to poznávání se.“ (respondent 1)

„U holky tam nebyl problém, my oba zpíváme ve sboru, tak se známe už od malička. Já jsem se znal Bětkou dříve než s mámou..“ (respondent 5)

6.1.4 Sestěhování, změna životního stylu

Sestěhování v sobě obsahuje fakt, že nejméně jedna osoba je nucena změnit své bydliště. Modely, které páry volí, jsou různé a vycházejí ze situace páru, vlastnění nemovitosti, finanční situace, závazky atd. Pokud se jeden stěhuje do již zaběhnuté domácnosti, může to být pro něj složitější, než pokud pár utváří nový domov od základů.

V některých případech se **muži stěhovali** do domácnosti k ženě a jejím dětem.

„...takže jsme spolu randili asi půl roku, než jsem se na nastěhoval“

Tento proces může způsobit, že se přistěhovaná osoba může cítit **znevýhodněná**.

Představ si, že se přestěhuješ do baráku a seš vítanej, ale seš v cizim, nemáš tam ručník, nic ti tam nepatří. To není o tom majetku... Myslím, že to trvalo určitě rok, než jsem se přestal cítit jako na návštěvě a na všechno se ptát jak debil, než jsem měl pocit, že jsem tam doma.

Oproti tomu, když si muž přestěhuje ženu i s dětmi **k sobě** může změny pociťovat méně výrazně.

„Takový drobný bod obratu byl, když se ke mně nastěhovali.“

„...tak jsem na den studentstva vzal vozík za auto a přestěhoval jsem sem si jí sem k sobě..“

Některé páry zvolili stěhování do nového **prostoru, neutrálního** pro oba dva.

„Ona měla svůj byt a i já svůj, tak jsme se začali potkávat společně všichni tři v novém bytě.“

„Takže jsme to dali dohromady a po nějakých 3 měsících jsme spolu začali bydlet. Tady v garsonce a čekali jsme, až se uvolní tady ten dům po babičce.“

Muži zároveň popisují **změnu životního stylu**, která se odehrála s příchodem rodiny. Někteří tuto změnu uvítali jako adekvátní či hledanou.

„Nemyslím si, že by to pro mě byla nějaká velká změna. Jediné co, že jsem přestal chodit do hospody, což jsem chodil v podstatě každý den do té doby, tak to bylo i dobře, protože to bylo potřeba už vynechat.“ (respondent 4)

„Chceš určitou změnu v životě a to souvisí s tou partnerkou a pak to samozřejmě souvisí s tím, že když už tam ty děti jsou tak se těšíš i na to že ti ten život oživí ty děti. Oni tě budou i v něčem otravovat, ale to je něco, co ten dospělej člověk může v pohodě dát.“ (respondent 9)

Jiní popisují zvykání jako osobně **složitější**.

„...já jsem vlastně od střední bydlel sám, no jako byla to docela změna, musel jsem si zvykat na hodně věcí. Na bordel. Hračky všude, řev...Zjistíš, že najednou nemáš klid. Dříve jsem přišel z práce, hodil jsem si nohy na stůl, zapnul jsem si televizi a o hodinu koukal do blba. To už jsem dlouho nezažil. (respondent 6)

6.1.5 Nastavování pravidel

Společné soužití vyžaduje na začátku vyjasnění pravidel i vymezení prostoru, jak společného tak i osobního. Každý má člověk má individuální potřeby, rituály, své místo pro odpočinek.

Objevuje se zde například potřeba uhájit si své **intimní místo**, tedy ložnici potažmo postel, která v tomto případě znamená intimitu partnerů.

„...třeba blbě zavírání dveří do ložnice, to neexistovalo, tak to jsme změnili jako první věc. A taky, že pes nebude spát v posteli, takže během 2 měsíců spal pes pod postelí a holce jsme vysvětlili, že když jsou zavřené dveře, tak má klepat. Já nebudu žít v celibátu kvůli tomu, že tam žijí děti a zvířata.“

Anebo **pracovna**.

„To bylo jako první., že do mé pracovny kluci nesmí. To se naučili velmi rychle. Je tam jedna místnost, kam vědí že beze mě nesmí. Já tam mám věci z práce, uložené všechny doklady, tam pro kluky stejně nic není, tak co by tam dělali. Je tam počítač, na který nechci aby chodili bez nás. Naše hájené místo. Jinak ať si běhají kde chtějí.“

6.2 Budování vztahů

6.2.1 S matkou

Respondenti se během rozhovoru vyjadřují i k budování vztahu s matkou dětí. Jsou mezi nimi značné rozdíly v rolích, které ve vztazích jednotliví muži plní.

Někteří vnímají partnerský vztah jako vztah **dvou sobě rovných** lidí, kteří spolupracují, otevřeně komunikují a jsou si navzájem oporou.

„Já jsem zastávce toho, že je to o tom partáctví v tom vztahu to nemá být kdo z koho, ale o partnerství dvou kamarádů, dvou přátel, který chtějí něco vytvořit...a je to všechno o tom být tolerantní a nevnucovat za každou cenu něco tomu druhému, to určitě není dobrá cesta.“

Jiní vnímají rozdílnost svých povah ve vztahu, **nerovnost v partnerství** i potřebu se vymezovat.

„...přece ty 2 lidi by se neměli úplně přizpůsobovat tomu druhému, neměli by ztratit tu svoji identitu...To jsem si uvědomil nedávno, a to jsem si říkal, že to musím změnit, že je to už moc, že je to za hranou.. že si člověk musí udržet tu svoji identitu, fakt sebe, nenechat se semlít tím výraznějším z té dvojice. To bylo zajímavé prozření, zajímavý okamžik, uvědomil jsem si, že to musím začít daleko více hlídat.“

Další popisuje sebe i svou ženu jako **rozdílné povahy**, i přesto jí vyjadřuje podporu a lásku

„...ona moje žena moc kompromisy nedělá, v životě si stejně dělá co chce, ale takovou jsem si jí bral a na to jsem se připravil...“

„...ve chvíli, kdy ona onemocněla, tak jsem si uvědomil, že někdo musí stát nohama pevně nohama na zemi, protože ona se potřebuje na někoho opřít.“

„... ale já jí mám tak rád, že mi to za to nestojí to řešit.“

6.2.2 S dětmi

Jak bylo popsáno v teoretické části, vytvoření kvalitních vztahů mezi nevlastním otcem a nevlastním dítětem může zajistit pohodové soužití v rodině a spokojenost všech členů rodiny. Muži si jsou **důležitosti této vazby** a očekávání na její vytvoření vědomi.

„...pro ní(pro manželku) bylo důležité, že jsem začal vycházet s tou nejstarší dcerou.“

„...čili mě zajímala jediná věc a to abychom k sobě s těma holkama našli nějakou cestu“

„...určitě šlo o to, jestli si s těma klukama nějak sedneme. Jestli spolu budeme schopni nějak normálně fungovat, jestli mě kluci přijmou. Protože kdyby mě nepřijali a byli jsme na sebe zlí, tak to se potom nedá.... To byl asi takový rozhodující faktor jestli spolu budeme nebo ne. Kromě toho, jestli se máme rádi. A jestli nám to spolu nějak funguje.“ (respondent 9)

Většina respondentů popisuje počátky budování vztahu s nevlastním dítětem pokusem sbližování se skrze nějakou **společnou činnost**.

„...jsme spolu jezdili i na motorce, zpívali jsme spolu ve sboru.“

„Samozřejmě od malička jsme spolu hledali cestu společnou, to je důležité vědět, co by ho bavilo atd, se mu líbil sportík, ježdění do přírody, to jsme si takhle užívali.“

„tak jsme si hráli, já si taky hraju rád se autíčkama.“

„...tak jsem spíš hledal něco, jak bych na ty děti mohl v tu chvíli zapůsobit a vyplnit jim něco co nemají, nepoznali...“

Někdy může být pro navazování vztahu vhodnější být **bez přítomnosti matky**, protože se dítě jinak vztahuje k ní a jinak se chová k jejímu novému partnerovi.

„Tak třeba ti tím dojde, že by bylo fajn být s tím dítětem sám a najednou zjistíš, že tam vlastně není problém. ..můžeš začít hledat cestu k tomu dítěti lepší a lepší. zjistíš že vlastně ty sám se zkvalitňuješ...“

„...já myslím, že nám tenkrát pomohlo jet spolu nakupovat bundu do Prahy, těch 100 km v autě kdy jsme si povídali...“

Někdy muži vstupují do vztahu se **svými očekáváními**, co by dítě mohlo zajímat či s čím by se s ním mohli podělit. Pokud se nepotkají s dítětem na dobré cestě, může dojít z obou stran k neporozumění i ochladnutí vztahů.

„Když byl menší, když chodil do té 5. třídy, tak jsem mu vždy řekl: „Pojďme něco dělat, pojd' mi s něčím pomoci.“ a on mi odpověděl: „ano ano, hned, ano hned přijdu..“ A pak nic. Nic ho nebavilo. Takže jsem mu párkrát řekl pojd' mi pomoci, a nic se nedělo. Takže pak i z mé strany to ochladlo. Takže se musím přiznat, že ty naše vztahy nebyly nejlepší.“

„...když jsme stavěli tu garáž, tak Petr v té době byl takový i rozlitaný, jezdil někde s kámošema na motorce, za holkama, no zkrátka, měl jiné zájmy. Já jsem mu říkal ať mi jde pomoci a on odjel s kamarády, a to mě z toho bolelo u srdce.“

Za obecně vhodnější model se považuje **respektující postoj** nevlastního otce, s ohledem především na čas, který dítě pro navázání vztahu potřebuje i složení zájmů. Z výše uvedených teorií je zřejmé, že se často nedochází k synchronizaci rychlosti adaptace nevlastního otce a nevlastního dítěte.

Jeden respondent popisuje, jak našel cestu k nevlastním dcerám:

„...ale všechno, co jsem udělal, bylo na pocit, tak mi to většinou vychází, takže já jsem se nechal vést těmi dětmi, že jsem je nějak pochopil.“

Navazování vztahu může být rozdílné, pokud ho muž navazuje s **dívkou nebo s klukem**. S klukem se předpokládá, že bude mít více společných zájmů a pochopení pro jeho chování oproti dívkám.

„Pokud je podchytíte nějakou činností a bude rád, že s ním něco děláte, když to ten táta předtím nedělal, tak toho kluka velmi rychle získáte protože svět kluků obzvláště když jste chlap je daleko jednodušší a najdete k němu cestu, ke sportu, k přírodě, ke koníčkům. Chlap a holčička, tam je to složitější, protože myšlení těch holek je jiné. Takhle pokud je sportovní typ a vy sportujete tak je to taky jednoduché. Pokud není, tak je otázka, že nesmíte tlačit na pilu, jinak se vám zasekne, nebo vyslechnout si, co jí baví a z toho se k ní snažit najít cestu k sobě. Ale zase záleží, jak se k ní budete chovat. Jsem přesvědčený, že kluci se daleko méně seknou než holky.“

6.2.3 Se širší rodinou

Se vstupem do nové rodiny získává muž také velké množství **nových rodinných příslušníků**, kteří mohou v novém vztahu napomáhat nebo naopak být příčinou vznikajících konfliktů.

„...když jsme se sešli s tou její rodinou jen tak třeba na grilování, tak to třeba byla sešlost o 20 lidech.“

„To nebylo jen o ní, ale i o té její rodině. Oni pro mě vytvářeli rodinu. Moje rodina moc nefunguje. A tady najednou do toho vstoupíš, a zjistíš, že je to tak dobře.“

Důležití jsou převážně **biologičtí rodiče** a přijetí faktu, že jejich syn vstupuje do vztahu s ženou, která už má děti. Pokud rodina tento fakt přijme, má to jistě pozitivní vliv na pohodovou atmosféru nové rodiny.

„Já mám fajn mámu a mají se s Janou(partnerka) moc rády. To jsem třeba rád, že to tak funguje.“

„...i její táta, ten byl to super, ten to obřečel asi nejvíc, když jsme se rozešli. My jsme si rozuměli. S tou její rodinou to bylo úplně v pohodě.“ (respondent 5)

„Tak babička, samozřejmě, ta je taková, že vše hned komentuje, že si najdu ženu s dítětem a tak. Ony to potom nakonec vzaly dobře. Máma ta nikdy nic moc nekomentovala, ony i Lukáše berou jako svého.“ (respondent 4)

Pro biologické rodiče může být těžké **přijmout fakt**, že se jejich syn rozhodl žít s ženou, která už má dítě. Nebo z druhé strany rodiče od matky. Mají nějaká svoje očekávání a vyrovnání s tím, že se nesetkávají s realitou může být náročné.

„...u mě to bylo tak, že se máma se mnou nebavila 2 roky. O mé přítelkyni nechtěla ani slyšet, protože s tím nesouhlasila, protože moje přítelkyně byla o 14 let starší... Táta to nějak neřešil, ale matka ne. Ona si asi myslela, že to bude jinak.“ (respondent 5)

„Pro mě bylo důležité, že mě začali brát babička s dědou. U dědy to nebylo tak jednoduchý, tam mě to mrzelo, on byl strašně dlouho na straně toho bývalého manžela. Takže pro mě bylo důležité, kdy mě oni vezmou. Protože i oni jsou rodina, já se tam nechci cítit jako na návštěvě, ale jako doma. Trvalo to dlouho, ale musím říct, že už se tam cítím dobře.“ (respondent 9)

Nápomocné může být, pokud jsou rodiče tolerantní nebo mají již v rodině obdobnou **zkušenost**.

„Mojí rodiče úplně v pohodě, protože moje starší sestra si taky našla staršího pána s dětmi. Ještě přede mnou. Takže oni už na to byli zvyklí, že si můžeš najít partnera s dětma...třeba u našich si myslím, že mi to hodně pomohlo, že už jsem měl prošlapanou cestu.“ (respondent 6)

6.2.4 S přáteli

Během rozvodu každý z páru o některé přátele přijde, protože jsou více přikloněni jedné straně. A naopak k některým novým přijde. To, jak se s **novými přáteli** od matky muž sžije, má také vliv na adaptaci do rodiny.

„Myslím si že relativně brzo mě začali brát Lenky kamarádi a ona za to byla ráda, že se s nima umím bavit, že jí netahám ven ke svojí partě. To působilo, že oni o mě brali. Ona taky vnímala, jak mě vnímá to její okolí, protože z její strany to byl taky risk, jestli mě přijmou.“ (respondent 9)

Roli může hrát i pohlaví přátel, například ženy mohou víc držet pospolu a naopak. Nebo **zachování objektivitu** k oběma z rozvádějícího páru.

„...jsem měl hodně kamarádů a přátel, kolem 90 % bylo v pohodě, ti co jsem měl já, ti zůstali při mě. Většinou ta podpora byla ze strany mužské, většinou chlapi, měli trošku nadhled. Nenimrali se v tom, nějaký ty ženský nesmysly..“ (respondent 1)

„Člověk o nějaké kamarády přijde, a nové získá. Tou je pozitivní i negativní, někdo ho odsoudí. Pak jsou lidé, kterým je to jedno, dá se říct, že jsou objektivní, protože je to může potkat nebo je to potkalo také anebo jsou rozumní, jsou takový neutrální.“ (respondent 1)

6.3 Role nevlastního otce

6.3.1 Hledání své role

Muž, který vstupuje do rodiny je ovlivněn mnoha faktory, které mají vliv na přijetí dětmi i matkou. Čeká na něho nelehký úkol najít si komfortní polohu ve své nové roli nevlastního otce. Ta je komplikovaná z několika hledisek. Jednak je to její **právní nezakotvenost, společenská nejasnost a specifita každé rodiny** s čím se musí muž vyrovnávat.

„Pro mě jako pro dospělého, to není problém to sžítí. Ale pro to dítě ano...“ (respondent 1)

„Kluk ze začátku také nevěděl, co bude a nebude, ale přijal mne v pohodě.“ (respondent 5)

Palčivou otázkou zůstává, jakou tedy **zodpovědnost a kompetence** mají nevlastní otcové ve vztahu k dětem, se kterými žijí. Jak se s touto nejasností muži vyrovnávají a co jim v tom pomáhá.

„...protože nejsem-li regulérní otec tak za ně nemám tu absolutní zodpovědnost..“ (respondent 9)

„...a v momentě kdy nepřemýšlíš nad tím, či ty děti jsou a najednou se ti to v tý hlavě přepne a oni jsou opravdu součástí toho tvýho života. Takže říct, že za ně nemám žádnou zodpovědnost, takhle já neuvažuju, ale v momentě, kdy bych byl hnaný před nějakou zodpovědnost například. před soudem tak já můžu říct, že to není pravda. A to mi jakoby kompenzuje to, že do tý výchovy zasahuju jakoby nenásilně.“ (respondent 9)

Po vstupu do rodiny nastává moment hledání si své role, která může být pro muže nesrozumitelná a komplikovaná. Částečně kvůli výše zmíněným neostrým hranicím, částečně i proto, že přichází s nějakými **zkušenostmi** například z první rodiny, ty se však mohou výrazně odlišovat od fungování rodiny složené. Snaží se tedy navázat vztah a najít si v něm svou plnohodnotnou roli.

Tato role může být usměrňována **vizemi matky**, která do jisté míry určuje hloubku a rozsah mužových kompetencí.

„A pak, že ta vazba mezi nimi byla tak silná a ten čas tak intenzivní, který spolu trávili, oproti tomu, kdy jsem tam mohl být já... to vstupování bylo těžké. Takže jsem se upozadil a byl jsem v různých vyčkávajících momentech, třeba to uděláš tak jak bys chtěl, ale naraziš.“ (respondent 3)

„Třeba občas, když jsem s nimi něco dělal, tak jsme si pak spolu sedli a řekla mi třeba, že se jí něco moc nelíbí, že nechce, aby tohle její kluci dělali.“ (respondent 6).

To jak bude probíhat hledání a nastavování role nevlastního otce záleží do velké míry na **přítomnosti biologického otce**. A to již od počátků. Muž může být například motivován přijmout dítě za své a později mu to není dovoleno či již své děti má a netouží mít další otcovskou roli atd.

Pokud je **biologický otec nepřítomen** či dojde k adopci je situace v určitém ohledu jednodušší či srozumitelnější, protože na sebe muž přebírá zodpovědnost za péči o dítě.

„...osvojení dítěte, v tu chvíli ty jsi papírově rodič. A neseš veškerou zodpovědnost, pokud ji tedy z tebe nikdo nesejme.“ (respondent 7)

„...byl vychovávaný babičkou a dědou a s mamkou, bez táty tedy. Táta vůbec nebyl. Nebyl vůbec nahlášen. Takže jsem si pak Štěpána vzal na sebe. Jsem si ho osvojil.“ (respondent 2)

„Pak když toho tátu neznaj, nebo spolu rodiče nevychází, tak je to asi snazší když tam přijdeš, že jim začneš zastupovat toho tátu.“ (respondent 8)

Někteří muži mohou vstupovat do nového vztahu s představou, že **nahradí místo biologického otce** respektive převezmou otcovskou roli na sebe.

„myslím, že jsem měl asi tak 3 dny ambici dělat jako tátu.“ (respondent 9)

„Tak jsem mu to nabízel, to osvojení..“ (respondent 7)

6.3.2 Pochopení a vymezení své role v nové rodině

Cesta k nalezení své role v nové rodině může jít směrem mapování situace a vztahů v rodině. A pozdějšímu zařazení se do struktury. Jde především o **dešifrování vztahů** s biologickým otcem. Podstatná je otázka, zda se biologický otec podílí na výchově, má o děti zájem a má s nimi dobrý vztah. Je-li tomu tak, nebývá ze strany dětí zájem, aby jim matky nový partner nahrazoval otce.

„...myslím, že jsem měl asi tak 3 dny ambici dělat jako tátu. A to jsem za 3 dny pochopil, že to je nesmysl, že to nejde, protože tátu svého mají a ten se o ně stará jak táta nejlépe umí, tak tam nemáš co nahrazovat.“ (respondent 9)

„To jsem si musel srovnat a hlavně já, že toho tátu mají a vídají ho, tak já ten táta nikdy nebudu, a musím to tak brát. Že já jsem jen strejda, sice je znám od mala, žiju s jejich mámou, ale táta nikdy nebudu. Jde o to, že i já se s tím musím vyrovnat. Ono to není zase tak těžké se s tím vyrovnat. Spíš pochopit, že když něco bude, tak vždy půjdou za tátou, pokud s ním budou vycházet.“ (respondent 6)

„Tak jsem mu to nabízel, to osvojení a naprosto jsem respektoval, jak se rozhodl, vůbec jsem na něj netlačil. Tu možnost měl. Já jsem mu pomáhal se školou atd., jako každému dítěti. Jemu bylo tenkrát asi 15, řekl, že si chce nechat příjmení které má po tátovi. Nic se tím nezměnilo v tom našem vztahu. To jeho rozhodnutí bylo potřeba respektovat, nikdy bych ho třeba nelámal, jako abychom byli rodina nebo tak něco.“ (respondent 7)

V případě, že **biologický otec** přítomný je, ale z nějakých důvodů **nefunguje** plnohodnotně, vytváří se prostor pro nevlastní otce vstupovat do vztahu více otcovsky, výchovně.

„Jsem ale jako táta-kamarád. Pěťa má tátu, já jsem kamarád, který se o něj postaral a vychoval ho.“ (respondent 8)

„Začátku to byl takový spíš kamarádský vztah, ale na tom se časem vybuodoval i ten stav, kdy on respektoval, že tam funguju jako živitel, jako rodič, ale nebyl s tím problém. Ono se to asi nikdy nezměnilo, to kamarádství.“ (respondent 7)

„ tak jsem spíš hledal něco, jak bych na ty děti mohl v tu chvíli zapůsobit a vyplnit jim něco co nemají, nepoznali.“ (respondent 9)

V případě nepřítomnosti biologického otce nastává možnost **přijetí nevlastního dítěte za své** a to oficiální cestou (osvojení) nebo neformální. V obou případech se však naskýtá mužům příležitost být v této roli velmi blízké roli biologického otce. Zda tuto příležitost přijmou jako žádoucí či nikoliv záleží na jejich motivaci a potřebách

„Já sám za sebe, jsem cítil daleko větší zodpovědnost, ne že by na mě byl nějaký tlak zvenku, ale spíš protože toto je rozhodnutí svým způsobem nezvratné. Osvojení dítěte. V tu chvíli ty jsi papírově rodič. A neseš veškerou zodpovědnost.“ (respondent 7)

Přijetí nevlastního otce dětmi je proces, který může trvat delší dobu, leckdy i roky, v závislosti na věku dětí atd. (viz kapitola....) Pokud však dojde k dobré adaptaci, dítě může uznávat oba otce, nevlastního i biologického za své rodiče a **nositele autority**. Nevlastní otcové toto přijetí pocítují.

Pamatuju si třeba, že když se v Paříži ztratili a oni tam někde potkali policajta a tou lámanou angličtinou mu říkají, že se jim ztratili rodiče, jo rodiče! máma je jasná, ale tebe, že berou už. Já jsem si vždycky říkal, tak nejsem táta tak nejsem rodič, není to pravda, oni tě berou jako rodiče, prostě mají dva tatínky. Takže to jsou ty momenty, které mě přijdou nejdůležitější. Kdy už tě jako berou do tý hry. “ (respondent 9)

„Vevnitř jsem cítil, že jsem úplně naplněný, měl jsem pocit otce, ale v dobrém. Muže, který má 2 syny a jestli jsou moji, mi bylo úplně jedno. “ (respondent 3)

Jeden ze signálů, dle kterého můžeme šifrovat přijetí, či nepřijetí otcovské postavy může být například **oslovování**. U nevlastních otců tomu může být tak, že jim děti říkají jménem či později familiárněji tati, což některé děti začnou používat i pro nevlastního otce i otce vlastního.

„Když řekne (nevlastní syn) TÁTO tak my zareagujeme oba, ono to z toho potom vyplyne, kam kouká. Nám přišlo, že to začal hodně sledovat v té škole, kde i jiné děti to mají takhle. Je to hlavně i tím že mi dcera potom začala říkat táto, tak on začal v podstatě sám od sebe také. “ (respondent 4)

„oni mu říkají tati, mně říkají jménem a někdy také tati, asi proto, že mají někdy zmatek, jak jsou týden tam a týden u nás. “ (respondent 6)

„Čili já jsem nikdy nechtěl, aby mi říkaly táto, nikdy jsem po tom neprahnul, přišlo mi to správný. “ (respondent 9)

„...vlastně i když Péťa mi po půl roce chtěl začít říkat táto a já jsem to nereflektoval, já jsem teda nechtěl protože po půl roce nevíte co bude za rok tak jsem usoudil, že třeba ta nabídka přijde ještě později, ale už nikdy nepřišla.. “ (respondent 8)

6.4 Výchova

Role otce i nevlastního otce s sebou nese složku **odpovědnosti za dítě**, odpovědnost za jeho vývoj i za jeho výchovu. Tyto dvě velké kapitoly se proto vzájemně prolínají. Mluvíme-li o vyjasnění role, tento proces bude zcela jistě zahrnovat i vyjasnění si výchovných postupů v nově složené rodině.

6.4.1 Adaptace na nastavenou výchovu v rodině

Muž vstupuje do rodiny, kde jsou nějakým způsobem nastavená **pravidla**. Děti jsou na něco zvyklé od matky, případně od biologického otce. Nevlastní otec je dalším prvkem vrůstajícím do rodinné sítě.

„Já jsem vlastně přišel do nějaké rodiny, kde to bylo nějak nastavené, tzn. že ze začátku okukuješ, co si můžeš dovolit a co ne, jak jsou vůbec ty děti vychované..“ (respondent 5)

Pokud muž vstupuje do rodiny se zkušenostmi s **výchovou vlastních dětí**, bude pro něj adaptace v nové rodině patrně složitější, než pokud zkušenosti nemá. S největší pravděpodobností se neubrání porovnávání s biologickými dětmi, k jejichž výchově jistě přistupoval s vyšší mírou tolerance, vlastní biologickým rodičům.

„Samozřejmě se musíš zbavit srovnávání toho, jaký je tvoje vlastní dítě, ale to není otázka výchovy, i když asi trochu. Ale spíš je to součástí toho, jak se to dítě poskládalo. A tak samozřejmě to nemůžeš hodnotit, protože každý jsme jiný, takže to mi nějakou dobu trvalo..“ (respondent 9)

Respondenti popisují první fázi příchodu do rodiny a vrůstání do procesu výchovy jako **potřebu vyjasnění si hranic, pravidel i své vlastní role**.

„Ze začátku to musí být, to ani jinak nejde. Musí se vymezit hranice. Když si děti myslí i že mohou všechno, tak je to špatně.“

Vyjasňování probíhá přímo s dětmi tak i s **matkou**.

„...protože jsem měl jiné představy.. já jsem to chtěl udělat podle svého, protože jsem si myslel, že mě rodiče dobře vychovali, takže když budou vychovávat svoje děti, tak tu budu vychovávat také podle správných názorů. Ale určitě tam jsme několikrát narazili jak s prarodiči, tak se ženou. Že se neshodovaly ty výchovné postoje.“ (respondent 2)

6.4.2 Role matky a biologického otce

Pokud se výchovy účastní i biologický otec je nelehkým úkolem najít si rovnováhu i ve vztahu k němu. Děti nelibě nesou kritiku své výchovy, například poznámky, že jsou špatně vychované atd. Pro nevlastní otce může být zároveň složité udržet se a **nehodnotit** výchovu biologického otce. I přesto je to cesta dobrým směrem v rámci zachování dobrých vztahů nejen s dítětem. Někteří respondenti jsou si toho vědomi a popisují svůj postoj.

„To jsem se musel vždy hodně držet, abych před Martinem nemluvil o jeho tátovi blbě. On je takový zvláštní ... ten táta ho i tak zvláštně vychovával, trestal...“ (respondent 7)

„Jenže on se jí vůbec nevěnoval, to byla taková nešťastná z toho..To mě mrzelo, protože je její otec, je pro ní jedinečný a ty vidíš jak se k ní chová ...“ (respondent 5)

„On je tedy blázen.. Někdy mi přijde že je ještě trochu zamrzlé dítě.“ (respondent 6)

Matky mohou pociťovat kritičnost a nároky ze strany nevlastního otce a reagovat obranou svých dětí či jasným vymezováním hranic mužovi autority.

„Tak to tam bylo dost ultimátně. Dost ochranné, aby náhodou se nelekl. Aby on náhodou nepocítil svůj nekomfort (ironie). Aby nebyl konfrontovaný s agresí muže, to by bylo neštěstí . V tomto jsme hodně naráželi. “ (respondent 3)

„Ale pochopíš rychle, že těm dětem nemůžeš obrátit život, protože bych obrátil život i jí a to ona se zachová jako každá máma, a to co jí překáží a vadí jí i jejím dětem odstraní...takže by mi mohla říct, že mě má sice ráda, ale nelíbí se jí, jak působím na ty děti.“ (respondent 9)

„...že bych mu kolikrát už natáhl, ale kvůli ní jsem si to nedovolil.“ (respondent 5)

6.4.3 Slad'ování výchovných postojů matky a nevlastního otce

V každé složené rodině je zapotřebí ze začátku nastavit nová pravidla či alespoň poupravit stávající tak, aby **respektovala** i požadavky **nevlastního otce**.

Respondenti popisují svůj vstup do výchovy různými způsoby. Například tak, že se do výchovy nevlastních potomků zprvu **angažovali poměrně rázně, direktivně** či poukazováním na nedostatky výchovy.

„Ona to sama viděla, že není něco v pořádku, ale přecházela to. Já jsem to dával najevo, že takhle to nepůjde. Takže to jsme si museli ujasnit si nejdřív my dva, a pak už to bylo dobrý, to už stála za mnou..“ (respondent 5)

V některých případech byli **konfrontováni matkou**, která s jejich stylem nesouhlasila.

„Já jsem na to šel tou kritickou metodou. Poukázat na to, zastavit to. Tam já jsem dosud dospěl k nějakému nárazu ze strany Jülie. To bylo těžké pro ní přijímat.“ (respondent 3)

Tyto intervence ze strany matky způsobí, že se muž ve svých tendencích expanzivně zasahovat do výchovy **upozadí** či svou roli přijme s jistou hořkostí a pocitem nepochopení.

„...říkala mi, abych se krotil, abych toleroval to jeho chování..“ (respondent 2)

„...já jsem musel hodně podřadit, přibrzdit..“ (respondent 3)

Jiní zvolili nejprve **strategii pozorovací** a až později začali požadovat změny a poukazovat na nedostatky ve výchově.

„Takže nějaké takové ořukávání, pak zase řešit, jak se chovat k těm dětem, protože to už bylo když jsem chtěl vstoupit nějakou výchovou do toho i já. Protože nějaké věci se ti nelíbí, nebo seš na něco zvyklý ... Takže jsem to ovšem musel nějak psychologicky udělat, aby byli všichni spokojení což se mi občas nelíbilo. Ale nějak do toho musíš jít.“ (respondent 5)

Další možností sladění výchovných postojů **otevřená komunikace** mezi partnery. Například když muž má nějaké požadavky a chce, aby ho žena před dětmi podpořila či naopak. Vyjasňování probíhá nejčastěji bez přítomnosti dětí.

„...když něco takového je, tak to řešíme spolu, určitě ne před dětmi.“ (respondent 7)

„...když je to něco většího, tak se na tom většinou dohodneme. To asi na chvíli sedneme, nebo jdeme za dveře, dohodneme se a pak jim to máma oznámí. Verdikt. Na těch větších věcech se domlouváme. Abych se třeba i já necítil naštvaný, že jim všechno projde.“ (respondent 6)

Tam bylo klíčové, že jsme se dohodli s Janou už na začátku, že aby to fungovalo, že když jeden řekne něco, třeba když Péťa přijde za mnou a já řeknu ne, a když jde pak k mámě tak ona mě bude podporovat v tom, co jsem řekl já. Ono i když se to jednomu nelíbilo, tak jsme to pak vyřešili společně bez toho Péťi, jsme si to vyříkali a řekli jsme si co se nám na tom nelíbí, že by třeba jeden byl přísnější, já jsem to samozřejmě přehodnotil, vysvětlil jsem proč jsem byl přísnější... (respondent 8)

Ne zřídka je zapotřebí, aby oba partneři dělali v rámci svého výchovného stylu **kompromisy**.

„Každý máme nějaký model, tak jsme se potkali na tom prostředku, každý musel trochu z něčeho ubrat.“ (respondent 9)

Důležitou roli může hrát **soulad** partnerů v otázce **výchovy**.

„Když ta žena jede ve stejné koleji s tím chlapem, když řeknu, že něco bude a ona pak to podpoří, to je dobré. Chlap když jim něco zakáže a ta žena v tom jede také.“ (respondent 8)

Hladší průběh může nastat u párů, kde jsou výchovné **postoje podobné** již od začátku.

„...takže to i Míša brala v pohodě. a my to máme s tou výchovou nějak stejně.“ (respondent 4)

„Já si myslím, že to bylo tak přirozeně od začátku, že to není o tom, že bychom se museli nějak přizpůsobovat. Vidíme to stejně, asi ty hodnoty jsou stejné, jak z té původní rodiny, tak asi i v té společné. To je štěstí.“ (respondent 7)

6.4. 4 Výchovné styly v rodině

Z výše uvedených výzkumů vyplývá, že výchovný styl, který děti od nevlastních otců nejlépe přijímají je spíše **podpurný, benevolentní**, ale s přítomností **laskavosti** a tolerantního vztahování se k dítěti.

Někteří respondenti tento styl popisují.

„...když se vyskytnou nějaké problémy tak přijde za mnou nebo za mámou. Vždycky jsme nějaké rozumné řešení našli, nikdy jsme na něj netlačili. Podpořili jsme ho nebo jsme to s ním probrali.“ (respondent 8)

„...minule přišla Kačenka, že má asi alergii na lepek. No říkal jsem si, co je to za blbost, ale tak jsem to s ní půl hodiny probíral, argumentoval a snažil se jí ukázat i jiné úhel pohledu na tu věc...“ (respondent 7)

Jiní by raději byli ve výchově **důraznější**. Včetně používání **fyzických trestů**.

„I na Míšu i na Máju jsem kolikrát zvýšil hlas.... Přitvrdit jo, ne bít, aby věděl odkud kam, vycepovat ho, ale pevná ruka to je široký pojem. Někdo je i bitý. Ale naše děti bité nebyly.“ (respondent 2)

„...dělal bordel. Až tolik, že by ho že bych mu kolikrát natáh... nejradši bych mladému dal přes hubu...“ (respondent 5)

„Ze začátku, to jsem mu dal i na zadek, když něco provedl, teď už jim facku ani nedám, to už musí být ... a tím že s nimi nejsem tolik, tak to i více vydržím. Já si myslím že jsem to nikdy nijak nepřeháním se těmi fyzickými tresty“ (respondent 4)

Přístup k fyzickým trestům je různý, někteří z respondentů popisují moment kdy jim „ujela ruka“ jako jeden z nejnepříjemnějších okamžiků ve společném soužití.

„A pamatuju si, když mi poprvé a ujela ruka, na toho staršího, když jsem mu vrazil pohlavek. To ve mě zamrazilo a zarazil jsem se, to jsem nevěděl co bude. Tak jsme si pak s Andulkou sedli a měli jsme rozhovor, co ano a co ne. Nějak jsme si to vyříkali, že teda kluky bít nebudu. To asi bylo takové nejhorší. Mně ujely nervy, on dostal 1 lepáka a v tu chvíli mi došlo, že nejsou moji, že bych neměl. Tak jsem z toho byl takový zaražený v tu chvíli, ale potom jsme si to v pohodě vyříkali. Takže dobré.“ (respondent 6)

„...vím, že jsem mu asi dvakrát dal na zadek, to vím, že jsem udělal a že jsem si říkal, že to neudělám, to mi asi bouchli saze to určitě“ (respondent 8)

„...jednou jsem jí dal facku, protože byla drzá...a to si pamatujeme oba dodneška..“ (respondent 1)

6.5 Shrnutí empirického výzkumu

Již při otevřeném a později axiálním kódování se objevují hlavní témata, která se v rodinném životě mužů objevují nejčastěji. Ačkoliv se scénář Příběh rodiny zabývá spíše vývojem rodinné historie, důležitými momenty a okolními vlivy na vývoj, z analýzy je zřejmé, která témata nakonec vystupují do popředí jako ta nejdůležitější. Je to téma motivace a okolností příchodu nevlastního otce do rodiny, dále utváření vztahů v rodině, především s dětmi. Dále proces hledání si své role nevlastního otce a nakonec téma výchovy dětí v rodině.

Téma **okolností vstupu nevlastního otce do nové rodiny** podkrývá motivaci mužů, kteří se rozhodli žít v rodině s nevlastními dětmi. Tuzemská literatura o těchto důvodech neuvažuje, či zmiňuje pouze jeden a to zájem o ženu jako o partnerku. V analýze rozhovorů se objevují i jiné silné motivy, jsou to především potřeba nasycení své otcovské role. V případě, kdy biologické děti již odešli z domova, došli k odluce z důvodu rozvodu nebo muž žádné nemá. Tito muži zmiňují potřebu naplnění, nasycení, nalezení kamarádského vztahu s dítětem. Zmiňují zároveň, že si partnerku s dítětem hledali cíleně.

V případě mladších respondentů, bezdětných, svobodných a žijících do té doby v původní rodině je to motivace opustit původní domov, oddělit se od rodičů a začít žít vlastní život. Oba dva respondenti, kteří vypovídají shodně, zároveň popisují potíže v soužití s matkou v jedné domácnosti. Dá se tedy polemizovat nad tím, že jedním z motivů je i únik před výchovnými tlaky rodiny a neshodami s rodiči.

Ačkoliv o přítomnosti dětí všichni respondenti věděli před vstupem do rodiny, někteří se stranili seznámení s dítětem dokud se nevyjasní povaha vztahu, který se ženou mají až poté byli ochotni do rodiny naplno vstoupit.

Sžívání a zvykání si na společné soužití s sebou nese řadu kompromisů a ústupků, těch jsou si muži často vědomi až později ve vztahu. Někteří popisují poměrně radikální změnu životního stylu, osamostatnění se, převzetí zodpovědnosti a povinnosti živit rodinu a vychovávat děti.

Druhé téma **vytváření vztahů** v nové rodině se týká z většiny především vytváření vztahů s dětmi, řeč je ale i o partnerce, širší rodině a přátelích.. Jde o navázání vztahu s dítětem, přijetí dítětem jako nositele výchovy a respektu v rodině. Muži se snaží o navázání přátelských vztahů většinou skrze společné zážitky, záliby, zaujmout děti něčím lákavým,

případně si chtějí dítě naklonit mírným rozmazlováním či svou mírností v přístupu k nim. Během soužití však tuto mírnost téměř nikdo z nich nezmiňuje, a popisují spíše direktivnější způsob výchovy nevlastních dětí.

Zajímavé je zjištění, jak často se opakuje téma přijetí partnerky vlastními rodiči či naopak, přijetí nevlastního otce partnerčinými rodiči. Je zřejmé, že je to pro oba partnery důležitý spojovací článek a klade se důraz na to, aby z obou stran fungoval.

Třetím velkým tématem je **vnímání své role nevlastního otce v nové rodině**, její hledání a upevňování. Toto téma se do určité míry prolíná s posledním velkým tématem a tím je společná výchova. Tato témata, dá se říci, zaplňují nejpočetnější skupinu. Je vidět, že jsou to nejčastější jevy, kterými se respondenti zabývají ve společném soužití.

Upevňování role nevlastního otce je ve velké míře závislé na dvou faktorech, jedním z nich je role biologického otce a druhé je přijetí této role matkou. Někteří muži do nové rodiny vstupují s motivací naplnit si své otcovské potřeby a setkají-li se s přítomností fungujícího otce, není pro jejich otcovské pudy plně uplatnění. Může docházet ke zklamání, nepochopení, pocitu méněcennosti či nevyužitosti a v konečných důsledcích i k odcizování s nevlastním dítětem. Z rozhovorů vyplývá, že muži, kteří měli v situaci jasno od začátku, či velmi rychle pochopili momentální stav, navázali vztah s dítětem rychleji a přátelštěji.

Druhým aspektem je nejasnost této role, pokud totiž biologický otec není, nevlastní otec nastupuje na jeho místo a přebírá otcovské kompetence. Pokud biologický otec je, dochází k mnoha nejasnostem pro všechny členy rodiny. Nevlastní otec se zabývá tím, jaké jsou tedy jeho kompetence v této situaci, co se od něj očekává a co je naopak nežádoucí. Po ujasnění těchto otázek může být sice muž více zorientovaný v situaci, ne však plně uspokojen s rolí, která se od něj očekává.

Vývojovým úkolem nevlastního otce v nové rodině tedy není jen svou roli nalézt a vytvořit, ale především ji pochopit a přijmout do té míry, aby s ní byl spokojený a cítil se s ní v souladu.

Čtvrtým tématem je **společná výchova dětí** v nové rodině. Zde se objevuje podobné téma a to soulad představ a jednání s vizemi matky. Zde se kooperace partnerského páru objevuje jako stěžejní téma. Respondenti, kteří svou rodinu popisují jako pohodovou, fungující a spokojenou zároveň udávají, že s partnerkou fungují jako společná jednotka udávající směr a

hranice ve výchově dětí. Objevuje se zde popis spolupráce, otevřené komunikace partnerů, přátelského a kooperujícího přístupu partnerů k sobě a dále pak i přeneseně k dětem.

Muži mluví o těžkostech, které je potkávají na počátcích společného soužití. Snaží se vymezit svou roli ve výchově dětí, pokud jsou však ze začátku příliš expanzivní, nelibě to přijímají nejen děti, ale i matky, které mají v reakci tendenci své děti proti partnerovi ochraňovat. Několikrát se v rozhovorech objevuje téma couvání, ustupování, zklidnění se. A to právě v této souvislosti. Pochopení toho, že děti nepotřebují hned od začátku pevnou výchovnou ruku, ale spíše postupné přátelské sblížení, může leckterým mužům ušetřit pozdější zklamání. Jejich role není vůbec jednoduchá. Ono jen zorientovat se ve spletnosti požadavků, které zároveň mohou být protichůdné není vůbec snadná záležitost.

Ačkoliv se situace nevlastních otců jeví jako strastiplná a plná záludných vztahových rébusů, většina respondentů hodnotí své soužití kladně s pozitivními vyhlídkami do budoucnosti.

Diskuze

Je mou akademickou povinností zamyslet se nad výsledky této práce, jejími limity a možnými náměty ke zlepšení.

V první řadě si uvědomuji limit týkající se rozsahu, tématu se věnuji velmi stručně jak v teoretické části tak v empirické. Téma je zajímavé a dalo by se rozšířit v obou směrech. Dalším limitem teoretické části je nedostatek relevantních tuzemských zdrojů. Bylo by vhodné pátrat či navázat na jiné zrealizované studie ve snaze doplnit získané poznatky ze zahraničí tuzemskými daty.

V empirické části můžeme nalézt limitů hned několik. Za prvé je to velké téma kvalitativního výzkumu a tematické analýzy. Kódování jsem prováděla sama, manuálně bez použití dostupných programů. Je téměř jisté, že zde dochází k subjektivnímu ovlivnění výběru. Moje intervence coby výzkumníka může mít v procesech kódování a práce s texty velký vliv. Jsem si tohoto ovlivnění vědoma. Dovolila jsem si ho i přesto použít a to z jediného důvodu. Tato závěrečná práce je prací diplomovou a zde tedy možné být ještě stále při výzkumu kreativní a ne zcela exaktní, popřípadě mu zanechat letmý otisk autorova ojedinelého stylu.

Empirická část je tedy nejen subjektivně ovlivněná, ale zároveň cítím, že by se ze získaných materiálů dalo využít mnohem více. Doplnila bych tedy rozhovory o nějakou standardizovanou metodu měřící například vztahy v rodině, spokojenost v rodině, výchovné postoje a další, která by mohla posunout tu studii dalším směrem. Dalo by se tedy porovnávat výsledky kvalitativní i kvantitativní analýzy a pracovat s odbornějšími statistickými metodami, které zde nejsou použity vůbec.

V ideálním případě bych si představovala, že výsledky této empirické studie poslouží jako odrazový můstek pro studii mnohem exaktnější, hlubší a metodologicky propracovanější.

V celé práci si uvědomuji i formální a stylistické nedostatky, které se nedají omluvit i přesto se zde pravděpodobně vyskytují.

Závěr

Téma rozvedených rodin, změn rolí v rodině i těch, kterých se to týká je mi blízké díky práci na dětské krizové lince i poradně. Děti se na nás obrací s potížemi v rodině a v ne mále případech se vyskytuje právě role nevlastního otce, neshody s ním i v rodině obecně, špatná komunikace atd.

Tato role mě svým způsobem fascinuje, jelikož znám osobně několik nevlastních otců, zajímalo mě, jaké mechanismy ovlivňují jejich jednání. Jak se ve své roli cítí, co vše je ovlivňuje a s čím se musejí vyrovnávat. Zajímal mě především kontext úzké rodiny a blízkých vztahů. Jaké jsou motivy pro, to přijmout cizí dítě nebo s ním sdílet domov. Zajímalo mě, díky jakým mechanismům se s touto adaptací vyrovnává nevlastní otec.

Z tematické analýzy vyplynulo hned několik zajímavých témat o kterých by se dalo dále mluvit v širších i užších souvislostech. Co je zajímavé jsou motivy, které přivádí otce do rodin s přítomnými dětmi. Není to pouze vidina uspokojivého vztahu a děti jsem jen jakýsi fakt navíc. Naopak, jedním z hlavních motivů vstupu do neúplné rodiny je právě zaplnění toho místa v životě. Místa otce, místa partnera, místa kamaráda i učitele. To vše a další variace totiž může role nevlastního otce naplňovat.

Můžeme pozorovat proměny této role v závislosti na některých faktorech jako přítomnost biologického otce, věk dítěte, kvalita vztahu s matkou a mnoho dalších.

To, jaká ve skutečnosti bude role nevlastního otce v rodině do které vstupuje, nemůžeme nikdy s určitostí předpovědět. Můžeme mu však nabídnout přečtení těchto stran a vybídnout ho k zamyšlení jak ke své nelehké roli bude jednou přistupovat on.

Seznam použité literatury

- Amato, P. R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal Of Family Psychology*, 15(3), 355-370. doi:10.1037/0893-3200.15.3.355
- Antier, E. (2005). *Dítě toho druhého: umění žít s dítětem nového partnera*. Praha: Portál.
- Bakalář, E. (2002). *Průvodce otčovstvím, aneb, Bez otce se nedá (dobře) žít*. Praha: Vyšehrad.
- Ballnik, P. (2012). *Otcem i po rozvodu*. Praha: Portál.
- Baxter, L. (2004). Stepchildren's Perceptions of the Contradictions in Communication with Stepparents. *Journal of Social and Personal Relationships*, 21, p. 447
- Berger, M., & Gravillon, I. (2011). *Když se rodiče rozvádějí: jak pochopit citění dítěte a jak mu pomoci*. Praha: Portál.
- Berg, L.(2003). Children's Stories of Parental Breakup. In Jensen, A.M., McKEE, L. (eds). *Children and the Changing Family. Between Transformation and Negotioation*. 1st ed. London: RoutledgeFalmer.
- Buchanan, Ch. M., Heiges, K. L. (2001): When conflict continues after the marriage ends: effects of postdivorce conflict on children. In: Grych, J. H., Fincham F. D. (Eds.), *Interparental conflict and child development: Theory, research, and applications*. New York, NY, Cambridge University Press, 337-362.
- Cui, M., Fincham, F. D., Durtschi, J.A. (2011): The effect of parental divorce on young adults, romantic relationship dissolution: what makes a difference? [Online]. *Personal Relationships* 18 (3), 410-426. <http://doi.org/10.1111/j.1475-6811.2010.01306.x>
- Crosbie-Burnett, M. (1984). The Centrality of the Step Relationship: A Challenge to Family Theory and Practice. *Family Relations*, (3). 459
- Crosbie-Burnett, M., & Giles-Sims, J. (1994). Adolescent adjustment and stepparenting styles. *Family Relations: An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 43(4), 394-399.
- Český statistický úřad, dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_lide

- Emery, R. (1999). *Marriage, divorce, and children's adjustment* (2nd ed.). Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Everett, C., & Everett, S. (2000). *Zdravý rozvod pro rodiče i děti: původní, klinicky ověřený program provázející čtrnácti etapami procesu rozchodu, rozvodu až k případnému uzavření nového manželství*. Praha: Talpress.
- Ganong, L., & Coleman, M. (2001). Stepchildren's perceptions of their parents. *Journal of Genetic Psychology*, 148(1), 5-17. DOI: 10.1080/00909880701799337
- Gold, J. M. (2010). Helping Stepfathers "Step Away" From the Role of "Father": Directions for Family Intervention [Online]. *The Family Journal*, 18(2), 208-214. <http://doi.org/10.1177/1066480710364498>
- Hackstaff, K. (1999). *Marriage in a culture of divorce*. Philadelphia (Pa.): Temple university press.
- Horská, E. , Lacinová, L. (2015). Postoje k rozvodu u mladých dospělých: souvislost s rodičovským konfliktem, kooperací a vztahem k otci. *Československá psychologie*, 59(2), 105-114.
- Chum, S.(2013). Současné generace X,Y a Z. *Blog.idnes.cz*. Dostupné z: <http://sebastianchum.blog.idnes.cz/c/372981/Soucasne-generace-X-Y-a-Z-kratke-seznameni.html>.
- Jensen, A. -M., & McKee, L. (2003). *Children and the changing family: between transformation and negotiation*. New York: RoutledgeFalmer.
- King, V. (2006). The antecedents and consequences of adolescents' relationships with stepfathers and nonresident fathers. *Journal of Marriage and Family*, 68(4), 910-928. DOI: 10.1111/j.1741-3737.2006.00304.x
- Koťátková, S. (2008). *Dítě a mateřská škola*. Praha: Grada.
- Kovářová, D. (2015). Střídavá péče velebená i proklínaná. *Bulletin advokacie*, roč. 22, č. 3.
- Králíčková, Z. (2000). *Rodinné právo v otázkách a odpovědích*. Praha: Computer Press.
- Kraus, B. (2008). *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál.
- Lamb, M., E.(1997). *The Role of the Father in Child Development*. J. Wiley and Sons, Inc, USA
- Mason, M. A., Harrison-Jay, S., Svare, G. M., & Wolfinger, N. H. (2002). Stepparents: De Facto Parents or Legal Strangers?. *Journal Of Family Issues*, 23(4), 507.
- Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (1999). *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada.

- Matějček, Z., & Dytrych, Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada.
- Matoušek, O., & Pazlarová, H. (2010). *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny v kontextu plánování péče*. Praha: Portál.
- Matoušek, O. (1993). *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Maříková, H., & Čermáková, M. (Eds.). (2000). *Proměny současné české rodiny: (rodina - gender - stratifikace)*. Praha: Sociologické nakladatelství.
- McCrinkle, M., & Wolfinger, E. (2010). *Generations Defined*. *Ethos*, 18(1), 8-13.
- Messinger, L. (1976). [Online]. Remarriage Between Divorced People with Children from Previous Marriages: A Proposal for Preparation for Remarriage* *Journal Of Marital And Family Therapy*, 2(2), 193-200. <http://doi.org/10.1111/j.1752-0606.1976.tb00411.x>
- Možný, I. (2008). *Rodina a společnost* (2., upr. vyd.). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Moxnes, K. (2003). Children Coping with Parental Divorce : What Helps, What Hurts? In Jensen, A. M., McKEE, L. (eds). *Children and the Changing Family. Between Transformation and Negotiation*. 1. vyd. London: RoutledgeFalmer. 90 – 104.
- Novák, T. (2013). *O otcovské roli: [význam otce v rodině]*. Praha: Grada.
- Novák, T., & Průchová, B. (2007). *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Praha: Grada.
- Oláh, M. (Ed.). (2016). *Střídavá péče o dítě: Cochemská praxe v EU - šance pro naše děti*. Praha: Spravedlnost dětem - sdružení pro ochranu práv dětí, rodičů a prarodičů.
- Pavlát, J. (2012). Děti po rozvodu svých rodičů: Souhrn anglofonních a našich prací. *Československá Psychologie*, 56(3), 221-231.
- Plaňava, I. (1994). *Jak se (ne)rozvádět*. Praha: Grada.
- Robinson, M. (2003). Children's Experience of their Parents' Divorce. In JENSEN, A. M., McKEE, L. (eds). *Children and the Changing Family. Between Transformation and Negotiation*. London : Routledge Falmer. s. 76 – 89. ISBN 0-415-27773-6.
- Satir, V. (1994). *Kniha o rodině*. Praha: Práh.
- Sauzède, J. -P., & Sauzède-Lagarde, A. (2007). *Spokojené soužití v nové rodině*. Praha: Portál.
- Slaměnik, I., & Výrost, J. (Eds.). (1998). *Aplikovaná sociální psychologie: [člověk a sociální instituce]*. Praha: Portál.
- Smith, H. (2004). *Děti a rozvod*. Praha: Portál.

Sociologický ústav AV ČR 2016, Projekt kontinuálního výzkumu veřejného mínění CVVM SOÚ AV ČR, v.i., *Naše společnost*, v16-02.

Statistiky obyvatelstvo. *Statistiky obyvatelstvo* [Online]. Dostupné z https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_lide

Sullerot, E. (1998). *Krize rodiny*. Praha: Karolinum.

Svare, G. M., Jay, S., & Mason, M. A. (2004). Stepparents on Stepparenting [Online]. *Journal Of Divorce & Remarriage*, 41(3-4), 81-97. http://doi.org/10.1300/J087v41n03_04

Šalamounová, Petra, Gabriela Šamanová. (2003). Představy respondentů o partnerských vztazích a rodině. *Naše společnost* 1 (3-4), 25 – 31.

Šmolka, P., & Mach, J. (2008). *Manželská a rodinná trápení*. Praha: Portál.

Špaňhelová, I. (2010). *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada.

Šulová, L. (2011). *Rodina a rodičovství – současné projevy v ČR*. Referát pro 9. Slovenskou konferenci o sexualitě, sexuálním zdraví a sexuální výchově v Banské Bystrici

Warshak, R. A. (1996). *Revoluce v porozvodové péči o děti*. Praha: Portál.

Warshak, R. A. (2003). *Rozvodové jedy*. Praha: Triton.

Kvapilová Bartošová, M. (2009). *Složené rodiny a perspektiva dětských aktérů : Nové tematické a metodologické přístupy ve výzkumu rodin po rozvodu*. dostupné z: Centrální katalog UK / Central Catalog CU, Ipswich